

Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta

KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

Diplomová práce

SPOLEČNÁ GRAFIKA

Bc. TEREZA KEJHOVÁ

Na Vrchu 304/22, Praha 5 - Řeporyje, 155 00

3. roč. návazné magisterské dvouoborové studium: Pg - Vv

typ studia: prezenční

Praha 2012

Vedoucí práce: doc. ak. mal. Ivan Špirk

Charles University in Prague - Faculty of Education
DEPARTMENT OF ART EDUCATION

Diploma Thesis

COLLABORATIVE PRINT MAKING

Bc. TEREZA KEJHOVÁ

Na Vrchu 304/22, Prague 5 - Řeporyje, 155 00

study: full-time

Prague 2012

Academical advisor: doc. ak. mal. Ivan Špirk

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že předložená magisterská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

Praha

Jméno autora: Bc. Tereza Kejhová

25. 11. 2012

Vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat doc. ak. mal. Ivanu Špírkovi za odborné vedení, trpělivost, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Za inspiraci děkuji Mgr. Lindě Arbanové, Ph.D.; Mgr. Jitce Barochové a Mgr. Zdeňce Vašířové.

Za skvělou práci a realizaci společných tisků děkuji svým žákům ze SZUŠ Škola pro radost v Praze 5 - Řeporyjích.

ANOTACE

Obsah:

Tato Diplomová práce se zabývá inovativním pohledem na svět současné grafiky a její role v prostředí českých škol. Zkoumá metodu Společného tisknutí na různých typech školských pracovišť – její didaktická, pedagogická, sociální a psychologická specifika. Získané poznatky ověřuje v autorském projektu „Zahrada a vše co k ní patří“.

Základní údaje:

Kejhová, T.: *Společná grafika*

/Diplomová práce/ Praha 2012 – Univerzita Karlova v Praze,
Pedagogická fakulta, katedra Výtvarné výchovy, 123 stran.

Klíčová slova:

grafický jazyk, grafika, kooperativní vyučování, společný tisk, Výtvarná řada, Výtvarný projekt.

ANNOTATION

Abstract:

This Diploma Thesis deals with an innovative view of the world contemporary graphics and its roles in the environment of czech schools. It examines printing method of various types of educational institutions – it means didactic, pedagogical, social and psychological characteristics. The knowledge gained in the author verifies the „*Garden and everything that belongs to it*“.

Details:

Kejhová, T.: *Collaborative print making*

/Diploma Thesis/ Prague 2012 - Charles University in Prague,
Faculty of Education, Department of Art Education, 123 pages.

Key words:

Graphic Language, Graphic Art, Cooperative Teaching,
Collaborative Print Making, Fine Art Cycle, Fine Art Project.

OBSAH

Úvod.....	9
1. Teoretická část.....	11
1.0 Grafika a její specifický jazyk.....	11
1.1 Inspirativní osobnosti grafického umění.....	16
1.1.1 Mikoláš Axmann.....	18
1.1.2 Šimon Brejcha.....	20
1.1.3 Ondřej Michálek.....	22
1.1.4 Petr Nikl.....	24
1.1.5 Šárka Trčková.....	26
1.2 Tradiční role grafiky v moderní škole.....	29
2.0 Společná grafika ve škole.....	32
2.1 Kooperativní činnost ve výuce (kooperativní vyučování).....	33
2.1.1 Rizika kooperativního vyučování.....	34
2.1.2 Výběr členů skupiny.....	35
2.1.3 Hodnocení kooperativní činnosti.....	36
2.2 Didaktická specifika společných/kolektivních tisků.....	38
2.3 Sociální a psychologické aspekty společných/kolektivních tisků.....	40
2.3.1 Sociální dimenze společného tisknutí	40
2.3.2 Komunikativní dimenze společného tisknutí	41
2.3.3 Motivační dimenze společných tisků.....	41
3.0 Školní pracoviště, zabývající se metodou Společného tisknutí.....	43
3.1 Vybrané učitelské osobnosti Společné grafiky.....	43
3.1.1 doc. ak. mal. Ivan Špirk.....	45

3.1.1.1 Práce s dětmi.....	45
3.1.1.2 Katedra Výtvarné výchovy Univerzity Karlovy v Praze.....	48
3.1.1.3 ČŽV Diskursivní dílny/ Grafika a škola...	50
3.2.2 Mgr. Arbanová Linda, Ph.D.	58
3.2.3 Mgr. Barochová Jitka.....	62
3.2.4 Mgr. Vašířová Zdeňka.....	66
3.2 Analýza dotazníkového šetření.....	70
4. Praktická část.....	75
4.0 Specifické možnosti grafiky v praxi na SZUŠ	77
4.1 Specifické možnosti společného tisknutí na SZUŠ.....	79
5.0 Autorský projekt společných tisků.....	81
5.1 Didaktický projekt „Zahrada a vše co k ní patří“	81
5.1.1 Myšlenková mapa.....	82
5.1.2 Tisk z koláže.....	86
5.1.2.1 Výtvarný námět: „Zahrada Jiřího Trnky“	87
5.1.3 Linoryt.....	95
5.1.3.1 Výtvarná řada „Broucí“	95
5.1.4 Papíroryt.....	102
5.1.4.1 Výtvarná řada „Ptáci“	103
5.2 Závěr.....	111
6.0 Použitá literatura.....	112
7.0 Kopie zadání DP.....	114
8.0 Přílohy.....	115
9.0 Bibliografické údaje.....	123

ÚVOD

Téma Diplomové práce jsem zvolila z osobních důvodů. Grafika jako výtvarná disciplína mi byla nejbližší od studií 1. ročníku Střední umělecké školy Václava Hollara v Praze. Na Univerzitě Karlově jsem se každý semestr zapisovala na volitelné předměty grafických dílen a seminářů, kde jsem s kolegy pod vedením doc. ak. mal. Ivana Špirka realizovala první společné tisky. Toto téma mě velmi oslovilo a chtěla jsem se jím hlouběji zabývat.

Již pátým rokem učím Výtvarný obor na Soukromé základní umělecké škole v Řeporyjích, kde ve výuce uplatňuji společnou práci a s ní spojené kooperativní vyučování. Proto jsem chtěla zmíněnou metodu prozkoumat v širších souvislostech (grafika v současné Základní umělecké škole). Z těchto důvodů jsem si pro závěrečnou práci vybrala z nabízených témat právě „*Společnou grafiku*“.

Diplomová práce v Teoretické části popisuje specifika grafiky a jejího Výtvarného vyjadřovacího jazyka s vazbou na ukázky ze současné Výtvarné kultury. Společné tisknutí je metodou kooperativní, proto je tato metoda rozebrána v samostatné kapitole (její princip, rizika, utváření pracovních skupin atd.). Dále zkoumá rozmanité technologické a pedagogické možnosti společného tisknutí a jeho dopady na výuku v oblastech sociální, psychologické a motivační sféry učení člověka.

Poslední kapitola Teoretické části se zaměřuje kvalitativním výzkumem na mapování školských pracovišť, jejichž pracovníci touto metodou se svými studenty pracují. Výzkum byl proveden formou dotazníkového šetření, společného pro všechny respondenty a individuálních rozhovorů. Obsahuje závěrečné hodnocení a komplexní zprávu o společné grafice, kde jsou shrnuty bilance zjištěné z dotazníků a zkoumání ostatních materiálů (např. Výtvarné projekty a řady).

V Praktické části jsou získané informace uplatněny v praxi prostřednictvím Výtvarného projektu „*Zahrada a vše co k ní patří*“, který byl realizován žáky SZUŠ Škola pro radost, sídlící v Praze 5 – Řeporyjích. Vybranými technikami, kterými děti vytvářely vlastní společné práce, jsou papírorýt, linoryt a tisk z koláže. Náměty tvořené grafickými technikami jsou součástí delších Výtvarných řad, kde se objevují i další techniky.

Ve Výtvarné části jsem zpracovala podobné náměty jako moji žáci, v grafických technikách - linorytu, tisku z koláže a monotypu. V linorytu téma „*Brouci*“, tisku z koláže „*Zahrada-listy*“ a v monotypu „*Přírodní detail*“. Při tvorbě mi inspirací byla příroda na Šumavě, konkrétně v okolí Domažlic a Prokopské údolí v Praze.

Největší přínos pro praxi Diplomová práce „*Společná grafika*“ přináší v tom, že uceleně prezentuje inovativní pohled na svět současné grafiky a společného tisknutí a jejich implementaci do prostředí českých škol.

1. Teoretická část

1.0 Grafika a její specifický jazyk

Společné/kolektivní tisknutí vychází z grafiky. Umělecká grafika je jedním z druhů Výtvarného umění. Podstatou grafiky¹, jako samostatné disciplíny, je tvorba obrazu. Pojem „*grafika*“ je odvozen z řeckého slova „*grafein*“ a překládáme ho doslova jako „*psát*“ nebo „*kreslit*“. Tímto pojmem rozumíme v širším smyslu přenos očima viděných skutečností a jevů do určité soustavy linií, bodů, skvrn a ploch. Umělec přenáší prostřednictvím jedné nebo více grafických technik svou volnou představu a fantazii do matrice. Cílem tohoto procesu je jednak zhotovit otisk, ale i projít dalšími fázemi - počátečního autorského nápadu, založeném na osobité fantazii, volby adekvátní techniky, přípravy, zhotovení a otisku matrice. Všechny tyto fáze mají při grafice stejně důležitou váhu, protože bez kvalitně připravené matrice nemůže být dobrý tisk.

Grafikou tedy rozumíme jeden z druhů Výtvarného umění, kterým se zabývá mnoho významných umělců. Ti svou tvorbou inspirují výuku ve školách (viz. následující kapitola). Grafika má své nezastupitelné místo v různých typech škol a kurzů, na ZŠ obvykle v rámci vyučovacího předmětu Výtvarná výchova.

Technologické možnosti kolektivního tisknutí jsou velmi rozmanité. Lze v něm uplatnit zejména postupy tisku z výšky a hloubky². Využívá principů

¹ Grafikou nazýváme umělecké dílo, při kterém umělec užívá jednu nebo více grafických technik. Dílo mnohdy tradičním ručním postupem na určitý počet exemplářů. Každý z těchto exemplářů je originálem, který umělec čísluje a podepisuje.

² Grafiku dělíme na jednotlivé druhy podle tiskových technik na tisk z výšky (např. dřevořez, dřevoryt, linoryt), tisk z hloubky (např. rytina, suchá jehla, mezzotinta), tisk z plochy (např. litografie, monotyp, kamenotisk), tisk skrze síto (sítotisk) a digitální tisk.

V tisku z výšky se části, které se mají otisknout, nechávají vyvýšené a ostatní se odeberou. Odebírat se mohou mnoha způsoby jako například odřezáváním, odrýváním. Na vyvýšená místa se pomocí válečku nanese barva a otiskne se obraz odpovídající nevyhloubené stopě.

V tisku z hloubky se pracuje opačným způsobem. Odeberou se ta místa, která se mají otisknout. Obraz je tvořen buď rytím nebo leptáním. Tiskařská barva se zatlačí do těchto míst a velkým tlakem tiskařského lisu je obraz vytištěn do navlhčeného papíru.

oboru volné grafické tvorby³. Při výuce grafiky ve školách je nezbytné, aby žáci a studenti porozuměli Výtvarnému jazyku, jímž je grafika specifická, a kterým se zásadně liší od dalších druhů umění.

Výtvarný jazyk je základním prostředkem, který určuje prvky Výtvarné řeči. Utváří mezi nimi kompoziční vztahy. Jednotlivé oblasti Výtvarného jazyka dokáží u člověka, který se někdy ve svém životě dotkl možností umění, a který má citlivost pro uměleckou brilanci, vyvolat určité psychické reakce, pocity a nálady. Vyjadřují například klid, pozitivní i negativní energii, pohyb, rychlost, radost, smutek, úzkost, strach. Proto se o nich ve výtvarné terminologii hovoří jako o prostředcích výrazu. S výrazem neodmyslitelně souvisejí grafické nástroje a jimi tvořené stopy. Výtvarné nástroje a materiály poukazují na osobitý rukopis výtvarníka a na technickou kvalitu provedení uměleckého díla.

Základními vyjadřovacími prostředky v grafice jsou bod, linie, plocha a skvrna. Grafika redukuje svět okolo nás do systému vztahů, který tyto prostředky umožňují. Avšak ne v každém grafickém obraze musí být všechny tyto prvky uplatněny. Grafiku mohou tvořit samostatně jen skvrny nebo linie apod.

Mimo výše zmíněné záleží na čistém provedení grafických technik, pečlivosti a fantazijní představivosti umělce.

Při tisku z plochy (litografii) se tiskne z ploché desky (kamene). Závisí na odporu mastnoty a vody, kterými se oddělí místa, která přijímají nebo odpuzují tiskařskou barvu. Tento jev závisí na chemickém ošetření netisknoucí plochy.

V sítotisku je barva podle předem vytvořené šablony protlačena skrze síto na papír pod ním.

V digitálním tisku se využívá rozmanitých moderních technologií, např. počítač, jehož součástí jsou grafické programy (Illustrator, Photoshop, In Design a jiné). Mezi grafické umění současnosti patří např. web-design, typografie nebo animace.

³ Podle oborů lze dělit na grafiku volnou, užitou, původní, reprodukční a dekorativní (ilustraci). Volnou grafiku lze srovnat s malbou. Umělec ji tvoří spontánně, pomocí fantazie. Tiskne tradičními grafickými postupy.

Užitá grafika realizuje umělecký návrh průmyslovou výrobou, proniká do všech oblastí života, a vždy sloužila k nějakému praktickému účelu jako například k tvorbě plakátů, tiskovin, novoročenek, knižních obalů atd.

Původní grafika je duševním majetkem umělce, který ji vytvořil. Umělec ji tvoří podle své volné představy, jeho je myšlenka a provedení. Reprodukční grafika je grafikou dle cizí předlohy. Jak je patrné z jejího názvu, reprodukuje, rozmnožuje obraz.

Místo grafiky dekorativní se v současnosti užívá názvu ilustrace. Jde o díla, která byla původně součástí knihy a doprovázela text. Námětem ilustrace jsou například veduty (pohledy na města) a jiné. Za původní dekorativní grafiky považujeme obrazy květin, ptáků, výjevy z venkovského života a žánry minulých dob.

Bod je základem, který se vedle sebe generuje a tím tvoří linii. Linie je kreslířským a grafickým výrazovým prostředkem. Pomocí ní se vytváří lineární struktury. V grafice je velmi důležitá pro uplatnění výrazu práce. Rozlišují a užívají se linie důrazné, odlehčené, rýsované, přerušované, silné a slabé.

Pro grafiku jsou podstatné nástroje, kterými se daná stopa vytváří. Nástroj modeluje tvar linií a ovlivňuje způsob jejího uspořádání (např. suchá jehla zanechává jemné linie, kterými obraz dokáže stínovat, naopak linie v linorytu jsou tvrdší, silnější a důraznější, vytvářejí plochy).

Generováním linií vznikají plochy. V ploše se využívá vlastností tvarů. V grafice jsou důležité tvarové kontrasty a jejich kompozice v ploše matrice. Plochy mohou být klidné, dynamické, nerovnoměrně vyvážené a uspořádané do struktur a textur. Využívají i tvarů písma. Oproti ploše skvrna není pravidelně ohraničena, nemá jasně daný tvar.⁴

Grafika v některých případech pracuje s kontrasty černé a bílé (např. linoryt), případně ostatních barev.

V dnešní době je možné užívat různých způsobů tisků a soutisků, posouvání, rozstřihávání, trhání a otáčení matrice, vrstvení několikabarevných otisků. Ne však všichni grafici a učitelé tyto rozmanité možnosti grafiky využívají.

„Grafické uvažování je velice flexibilní a je schopno manipulovat celou paletou tradičních i moderních vyjadřovacích prostředků. Dnešní svět grafiky má k dispozici nepřeborné množství technologických postupů, ve kterých je nutné se orientovat a pro výuku na ZŠ nebo ZUŠ vybrat ty základní, se kterými učitel žáky seznámí. Učitel a žáci musí být tvořiví, protože grafická tvorba se bez tvořivosti, originality a fantazie neobejde.“⁵

Ve škole se nesmí přehlížet technická stránka grafiky, neboť je její součástí a ovlivňuje umělcovo uvažování o díle. Je užívána k tomu, aby výtvarník skrze ni mohl uskutečnit své záměry. Tisk jakékoliv volné grafiky se vytváří přenášením tiskové barvy z tiskové formy na tiskový papír.

⁴ Ukázka práce se skvrnou v tvorbě Šárky Trčkové.

⁵ Polcar, M.; Arbanová, L.: *Grafika – kultura a technika reprodukováného obrazu*, (str. 8).

Důležitým pojmem je „*tisková forma*“ neboli „*matrice*“. Představuje objekt, v němž je jedním (nebo i více) grafickým způsobem⁶ např. řezáním, rytím, leptáním zpracována výtvarná představa tak, že jsou vymezeny tiskové plochy. To jsou místa, která po nanesení barvy tisknou. Tisková forma může být zpracována z nejrůznějších materiálů jako například ze dřeva, linolea, kamene, kovu, gumy, skla, textilie, umělé hmoty, sochařské hlíny, čtvrtky, kartonu atd.

Finálním výsledkem tiskového procesu je otisk. Každý otisk, provedený z jedné desky se považuje za originál, ne za kopii. Na základě použitého materiálu, z kterého je tisková forma vyrobena, je jejich počet omezen. Matrice pro všechny druhy leptů vydrží v optimálním stavu 200 výtisků. Bývá dohodou mezi grafikou a sběrateli, že náklad jednotlivých tisků nepřesáhne například pro suchou jehlu 50 kusů a pro ostatní rytiny v kovu, dřevořezy, litografii, serigrafii může být počet i 200 otisků.

Při tvorbě společném tisku ve škole je důležité, aby každé dítě mělo dostatek výtisků, s kterými může dál pracovat – komponovat s nimi na společný formát a další otisky, které využije pro vlastní účely.

Grafika se tiskne speciálními tiskařskými barvami, které se vyrábí mechanickým mísením práškových pigmentů nebo barviv s příslušnými přísadami. Jsou to barvy buď organického původu – minerální pigmenty (okry, sieny) nebo původu umělého, syntetického (ultramarín, chromová žluť).

Ve škole je vhodné používat barvy olejové, pokud matici tisknou sami žáci, volí se barvy vodou ředitelné. Pro jednotlivé druhy tisků se využívají barvy, které jsou pro ně určeny. Např. pro suchou jehlu a papírorýt je třeba zvolit tiskařskou barvu pro hlubotisk.

Papír pro grafiku se vybírá pevný a kvalitní. Musí odolávat tlaku v tiskařském stroji. Dále musí být stálý na světle, dobře přijímat barvu. Papír jako médium, na které se bude tisknout vyžaduje pro různé techniky rozmanitou přípravu. Pro tisk z hloubky se papír předem namáčí, aby v tiskařském lisu za pomoci tlaku válce a filcu matici dobře otiskl. Některé papíry stačí namočit např. 15

⁶ Grafická technika musí být vždy vybrána na základě obsahu (toho, co vytváříme).

minut před tiskem, některé se musí navlhčit i 24 hodin předem. Záleží na gramáži⁷ vybraného papíru. Po vyndání z vody se papír vloží mezi noviny, které přebytečnou vlhkost vysuší. Poté je připravený k použití.

Závěr

Grafika je obor Výtvarného umění, který má nezastupitelné místo na všech typech škol, buď jako samostatný předmět nebo v rámci předmětu Výtvarná výchova. Je oborem, který má velké a flexibilní technologické možnosti a specifický vyjadřovací jazyk.

Výrazové prostředky, které žáci v grafické tvorbě užívají a musí jejich principům rozumět jsou bod, linie, plocha, skvrna. Od samého počátku tvorby matrice je třeba uvažovat koncepčně. Student přemýšlí sám nebo s ostatními členy pracovní skupiny o podobě obrazu a budoucím kompozičním uspořádání při kolektivním tisku.

⁷ Gramáž je plošná hmotnost papíru. „Měkké papíry mají gramáž nižší (do 150 gramů na metr čtvereční), naopak tuhé papíry mají vyšší gramáž (zhruba nad 150 gramů na metr čtvereční).“
http://www.artrondesign.cz/html/grama__papiru.html

1.1 Inspirativní osobnosti grafického umění

Grafika prodělala během svého vývoje zásadní změny. Díky mnoha významným umělcům, kteří se jí v minulosti zabývali⁸, není dnes jen reprodukčním prostředkem.

V současnosti začínají umělci, pedagogové i studenti výtvarných škol pracovat s grafickými technikami zcela inovativními způsoby, na které je zde třeba poukázat a hledat v nich inspirační zdroje pro vlastní tvůrčí a pedagogickou činnost.

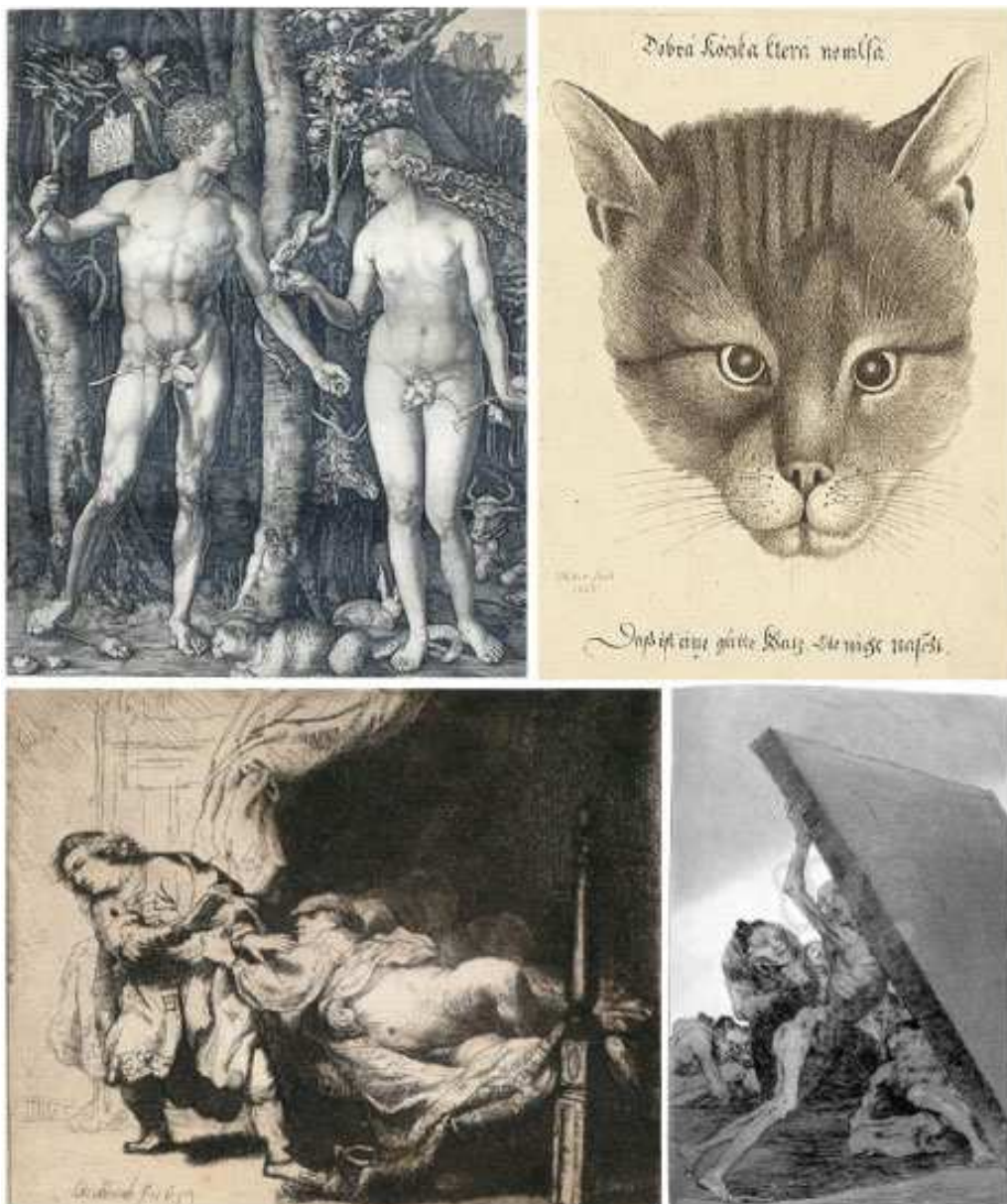
Nové možnosti grafických technik nejlépe prezentuje každoroční soutěžní výstava s názvem „*Grafika roku*“. Této výstavy se účastní zkušení grafici, ale také studenti různých typů vysokých, vyšších odborných a středních výtvarných škol. Přehlídka ukazuje, že možnosti volné grafické tvorby jsou v současnosti otevřené. Grafická tvorba je založena na tradičních kvalitách minulosti a zde se objevuje práce s novými médii - na výstavě jsou grafiky tvořené klasickými grafickými technikami (tiskem z výšky, hloubky i plochy), ale i tiskem digitálním, vycházejícím z vektorové⁹ a rastrové¹⁰ grafiky nebo z fotografie. Témata, která jsou na přehlídce k vidění, odrážejí současnou společnost a svět. Každý rok je zde podle mého názoru vystaveno to nejkvalitnější z České republiky, a proto je inspirací pro všechny, kdo se grafikou zabývají.

Všichni níže zmínění umělci se „*Grafiky roku*“ účastnili s rozmanitými pracemi v ročníku 2012, proto jsem právě je vybrala k ukázce variability technik a vyjadřovacího jazyka.

⁸ Například Albrecht Dürer (1471-1527); Václav Hollar (1607 – 1677); Rembrandt van Rijn (1606 – 1669); Francisco de Goya (1746 – 1828) jako kontrast k současné grafické tvorbě (obr. č.1).

⁹ Ve vektorové grafice je obraz tvořen základními geometrickými prvky, jako jsou body, linie, plochy, křivky, mnohoúhelníky.

¹⁰ V rastrové grafice je obraz popsán pomocí hodnot jednotlivých pixelů (bodů), uspořádaných do pravoúhlé mřížky.



Obr. č. 1; Ukázka grafik 16. – 18. století jako kontrast k současné grafické tvorbě.

Horní fotografie vlevo: Albrecht Dürer. „Adam a Eva“.

Mědiryt. 25 x 20 cm. Rok 1504.¹¹

Horní fotografie vpravo: Václav Hollar. „Dobrá kočka, která nemlsá“.¹²

Rytina. 12 x 17 cm. Rok 1646.

Dolní fotografie vlevo: Rembrandt van Rijn. „Josef a Putifarova žena“.

Lept. 9,6 x 11,2 cm. Rok 1634.¹³

Dolní fotografie vpravo: Francisco de Goya. „A oni si ještě nechod“.

Lept. Rozměr neznámý. Rok 1779.¹⁴

¹¹ Zdroj: <http://www.papilio.cz>

¹² Zdroj: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Wenceslas_Hollar_-_Head_of_a_cat_\(middle_size\).jpg](http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Wenceslas_Hollar_-_Head_of_a_cat_(middle_size).jpg)

¹³ Zdroj: <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2009030031>

¹⁴ Zdroj: <http://www.profimedia.cz/fotografie/a-oni-si-jeste-nechod-1799/0008005753/>

1.1.1 Mikoláš Axmann (*1955)

Mikoláš Axmann studoval AVU v Praze u Ladislava Čepeláka. Vedle své umělecké činnosti je aktivním pedagogem. „V letech 1990 – 92 působil na Českém vysokém učení technickém v Praze. Poté do roku 1997 učil na pražské Vysoké škole uměleckoprůmyslové (1992 – 1997) a na Západočeské univerzitě v Plzni (1999 – 2001), kde založil a vedl dílnu klasického kamenotisku a od roku 2004 zde působí v Ústavu umění a designu.“¹⁵ Vytváří autorské knihy (např. *Z Českého ráje*; 2004), ilustroval knihy E. Poinatowské (*Drahý Diego*; 2007) nebo K. Klostermanna (*Čaroděj z Vlčího dolu*; 2008).

Jeho hlavní disciplinou je litografie, kterou tiskne ručně z kamenné matrice na papír. Užívá jak tradiční techniky, tak experimentální postupy. Na 18. ročníku „*Grafiky roku*“ vystavoval autorsky tištěný kamenotisk s názvem „*Z Českého ráje*“ (horní fotografie, obr. č. 2), který se od tradičních kamenotisků lišil svou velikostí formátu, což je trend, který je na této soutěži často k vidění. V současnosti se zvětšují formáty pro tisk grafiky i v našich školách. Pro společné tisky pedagogové volí tiskové papíry velikosti A1 a větší. V kamenotiscích „*Z Českého ráje*“ a „*Z adresáře*“ Axmann brilantně užívání slabých a silných linií, drobných skvrn, které se všemi směry překřičují. Tím u diváka vzbuzuje dramatické napětí. „*Dramaticky tu vyvstává komplikovaný, neprostupný svět, v němž jsme se ocitli, v němž žijeme. Ten svět je Axmannovi především přírodním děním, plynoucí živou událostí, která nás vyzývá k pokusům o odhalování a odkrývání. Svět nás v Axmannových tiscích svou neprůhledností a neprůchodností stále zkouší, a my nevíme, jak naše zkoušky i pokušení dopadnou, kterým máme odolat, kterým podlehnout, a které zkoušky i podstoupit. A máme je vůbec podstupovat? Ve světě je odpověď obtížně k nalezení.*“¹⁶

¹⁵ <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2010090016>

¹⁶ <http://www.grapheion.cz/grafikaroku2009/index.php?link=2010050034>



Obr. č. 2; Mikoláš Axmann; ukázka práce s liniemi.

Horní fotografie: „Z českého ráje“. Kamenotisk, 170 x 146 cm.¹⁷ Rok 2011.

Dolní fotografie: „Z adresáře“. Kamenotisk, 140 x 160 cm.¹⁸ Rok neznámý.

¹⁷ Foto autorka na přehlídce „Grafika roku“, ročník 2012.

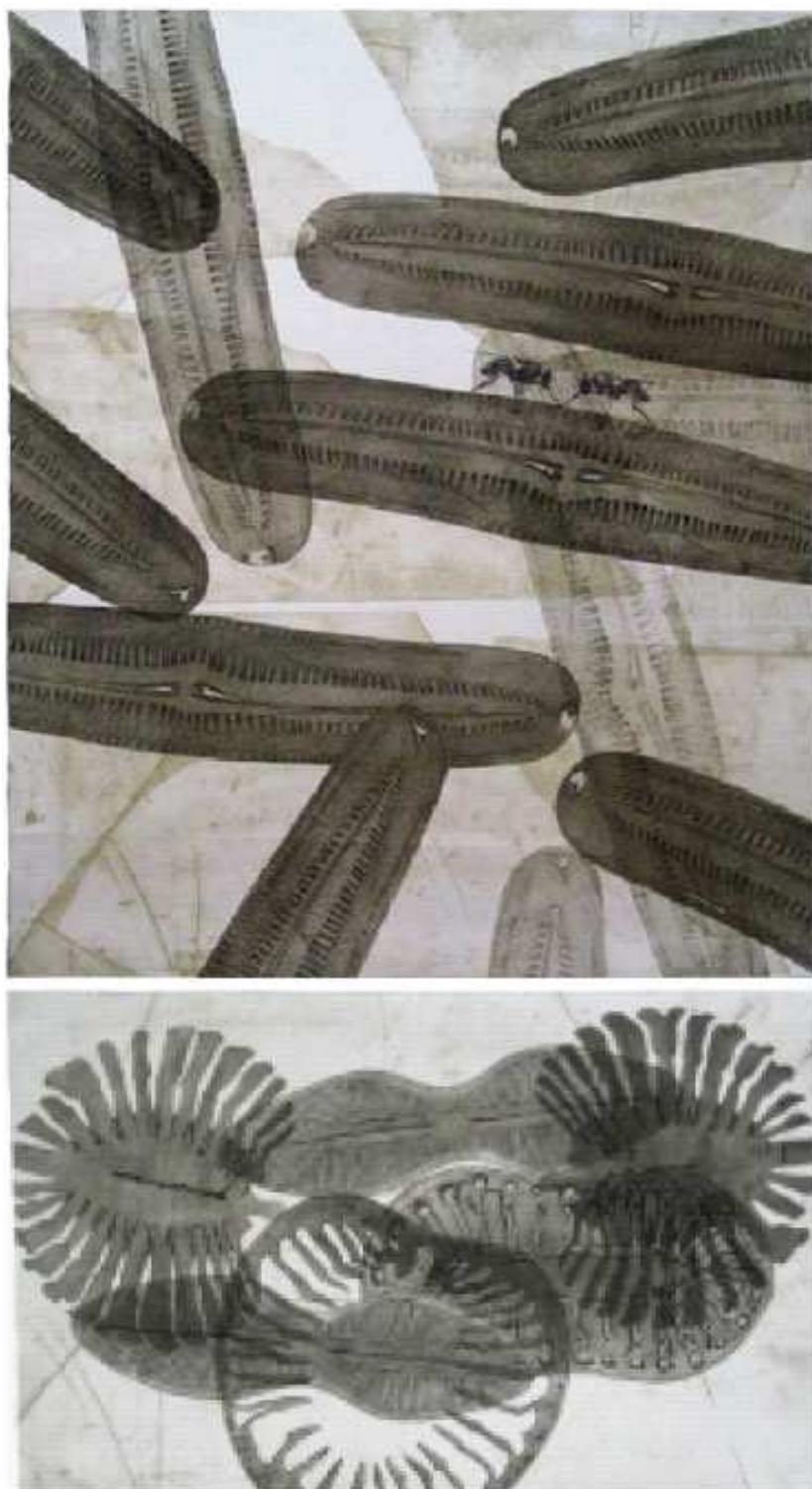
¹⁸ Zdroj: <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2010090016>

1.1.2 Šimon Brejcha (*1963)

V roce 1994 ukončil studium na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a nyní zde působí jako pedagog. Ve své tvorbě vychází ze soudobé přírody a krajiny, jejich struktur a textur. Zajímavým způsobem experimentuje s grafickými technikami. Od klasických tiskových postupů dospěl k unikátním autorským tiskům. Vynalezl vlastní techniku tisku z hloubky, spočívající v tom, že budoucí tisková matrice je velkou plochou papíru, který je upraven různými laky. Do takto připravené plochy vkládá objekty jako krabí nožky, kůže hadů či žab, drobné kostry zvířat apod. Toto otiskuje na ruční papír. Jeho grafické listy mají podobu dlouhých svitků. Tento inovativní postup připomíná technologii tisku z koláže, kdy studenti ve školách tvoří matici z různých nasbíraných nebo nalezených materiálů. Tyto materiály mohou být přírodní, ale i průmyslově vyrobené.

Další zajímavostí je, že Brejcha i otištěnou matici vystavuje jako umělecký artefakt. Stejným způsobem lze pracovat i se žáky ve školách, kdy mohou svou matici dobarvovat, zakomponovat mezi tisky, rozstříhat na části, které pak slepí v nový obraz apod.

Brejcha v roce 2010 uskutečnil v Karlových Varech výstavu s názvem „*Buch much*“. Jako ve svých ostatních grafikách i zde vychází z přírody a jejích struktur (rostlin nebo živočichů). V současnosti se zaměřuje na život hmyzu, zejména much. Neobvyklý název výstavy ve skutečnosti vyjadřuje „rychlou muší smrt“ (obr. č. 3). Výstava divákovi ukazuje, jak může být zajímavá cesta přírodou, když jí absolvuje člověk s fantazií, s dovedností dívat se kolem sebe a pozorovat svět kolem nás.



Obr. č. 3; Šimon Brejcha; „*Buch much*“. Práce s plochou a skvrnou.
Vlastní hlubotisková technika z papírových matric.¹⁹ Rok 2010. Rozměr neznámý.

¹⁹ Zdroj: <http://www.ogl.cz/vystavy-archiv-vystav.php?vid=859>

1.1.3 Ondřej Michálek (*1947)

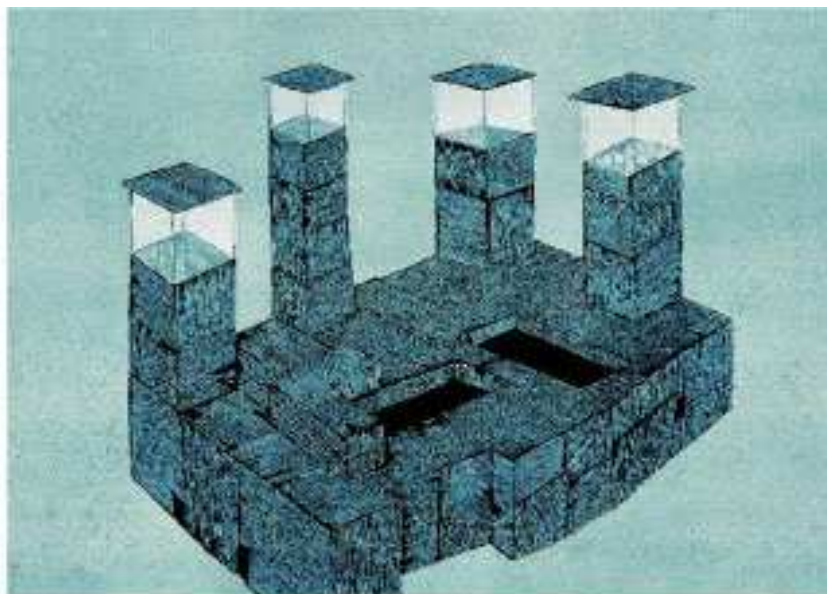
V letech 1965 – 1970 studoval v Olomouci na Filozofické fakultě Univerzity Palackého. Jako pedagog zde působí od roku 1990.

Věnuje se technice linorytu, kterou v 70. letech tiskl hlubotiskovým způsobem. Hlubotisk z linorytu se dá se žáky ve školách vyzkoušet jako varianta „klasického“ tisku tzn. z výšky. Od 80. let začal i Michálek tisknout linoryty tradičním způsobem. O vlastní práci umělec tvrdí: *„Na grafice mě vždycky vzrušovala dvojjedinost vzniku jejího obrazu: nejdřív práce na matrici a následný otisk na papír. Matrice, v jejíž hmotě se odehraje vše podstatné, jakoby přestává existovat, když svou paměť předá papíru. Zřejmě proto jsem vždycky dával přednost technikám, u kterých musí nejdřív vzniknout výrazný reliéf tiskové desky. A způsobu, kterým vzniká, jsem vždy přisuzoval velký význam“*.²⁰

V pracích komponuje nejčastěji s linií a plochou, buď současně (obr. č. 4 nahoře) nebo samostatně (obr. č. 4 dole – práce s linií). Využívá akcentů světla a realistických struktur, které jsou na pozadí šedomodré plochy.

Od 90. let využívá struktury v dřevořezu, který kombinuje s dalšími technikami, např. výše zmíněným linorytem (dílo „Útočiště“). Zobrazuje zde obydlí lidí, jejich osudy a příběhy.

²⁰ <http://www.ikg.cz/trienale2001/michalek.htm>



Obr. č. 4; Ondřej Michálek;
Horní fotografie: „Útočiště“. Linoryt, dřevořez. 59 x 83 cm. Rok 2001.²¹
Dolní fotografie: „Májové inspirace“.²² Rozměr a rok neznámý.

²¹ Zdroj: <http://www.ikg.cz/trienale2001/michalek.htm>

²² Zdroj: http://www.muzeumcl.cz/obsah/majove_inspirace

1.1.4 Petr Nikl (*1960)

Studoval na AVU u profesorů A. Paderlíka a J. Ptáčka v letech 1981 – 1987. Je všestranným umělcem, který se věnuje všem druhům umění. Vytváří obrazy, zpívá, zabývá se performancí a divadelními představeními. V grafice kombinuje tradiční tiskové formy. Kromě tohoto pracoval v divadelní režii a vyzkoušel si také dirigování orchestru. Rovněž ilustruje dětské knihy („*Pohádka o rybitince*“), svou první autorskou knihu „*Žlutí lvi*“ napsal a ilustroval linoryty v roce 1986 (obr. č. 5 nahoře). V grafice mimo techniky linorytu pracuje s hlubotiskem (např. mezzotintou), litografií (obr. č. 5) aj., kde hlavním výrazovým prostředkem je plocha. Plochy bývají jemně stínované, jsou buď černobílé, nebo mají pro Nikla charakteristickou decentní pastelovou barevnost. V roce 1995 získal prestižní cenu Jindřicha Chaloupeckého.²³

V ČR ojedinělou výstavu s názvem „*Play*“ (2010/2011) uspořádal v pražské výstavní síni „*Mánes*“. Její originalita spočívala v tom, že všichni návštěvníci (děti, dospělí, senioři) se dotýkali, manipulovali, vstupovali, přetvářeli a zasahovali do vystavených exponátů. Co je v jiných galeriích zakázáno, tady bylo doslova vyžadováno. Sám umělec o této expozici hovoří takto: „*Na zemi leží materiálová termitiště s drobnými předměty, sypké, pevné i hnětoucí materiály ponechané k volné manipulaci návštěvníkům. Ti z nich v průběhu tří měsíců sestaví, poskládají, slepí a vzájemně propojí rozvíjející se organismus. Každý si může přinést a umístit do krajiny jakýkoliv předmět, ne větší než 10 cm krychlových. V prostředí krajiny se tak budou scházet předměty zastupující svým výběrem návštěvníky. Tomuto nekončícímu vývoji je ponechána co největší svoboda. Proces bude fotograficky i filmově nepřetržitě mapován, děj se tak přenesení do virtuálního světa a neskončí spolu s výstavou.*“²⁴

²³ „*Cena Václava Chaloupeckého*“ je udělována výtvarným umělcům do 35 let. Cenu založil Václav Havel v roce 1990 a uděluje ji nezávislá porota z občanského sdružení s názvem „*Společnost Jindřicha Chaloupeckého*“.

²⁴ <http://www.ncvu.cz/exhibitions/2010/Play/Play.html>



Obr. č. 5; Petr Nikl; ukázky volné a užití tvorby v různých technikách.

Horní fotografie: „*Žlutí lvi*“. Linoryt. Ilustrace autorské knihy. Rozměr neznámý. Rok 1986.²⁵

Dolní fotografie vlevo: „*Květ*“. Mezzotinta. 24 x 21 cm. Rok neznámý²⁶

Dolní fotografie vpravo: „*Bez názvu*“. Litografie. 70 x 70 cm. Rok neznámý.²⁷

²⁵ Zdroj: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/159491-petr-nikl-se-mazli-se-lvy/?mobileRedirect=off>

²⁶ Zdroj: http://www.galerieart.cz/nikl_grafika.htm

²⁷ Foto autorka.

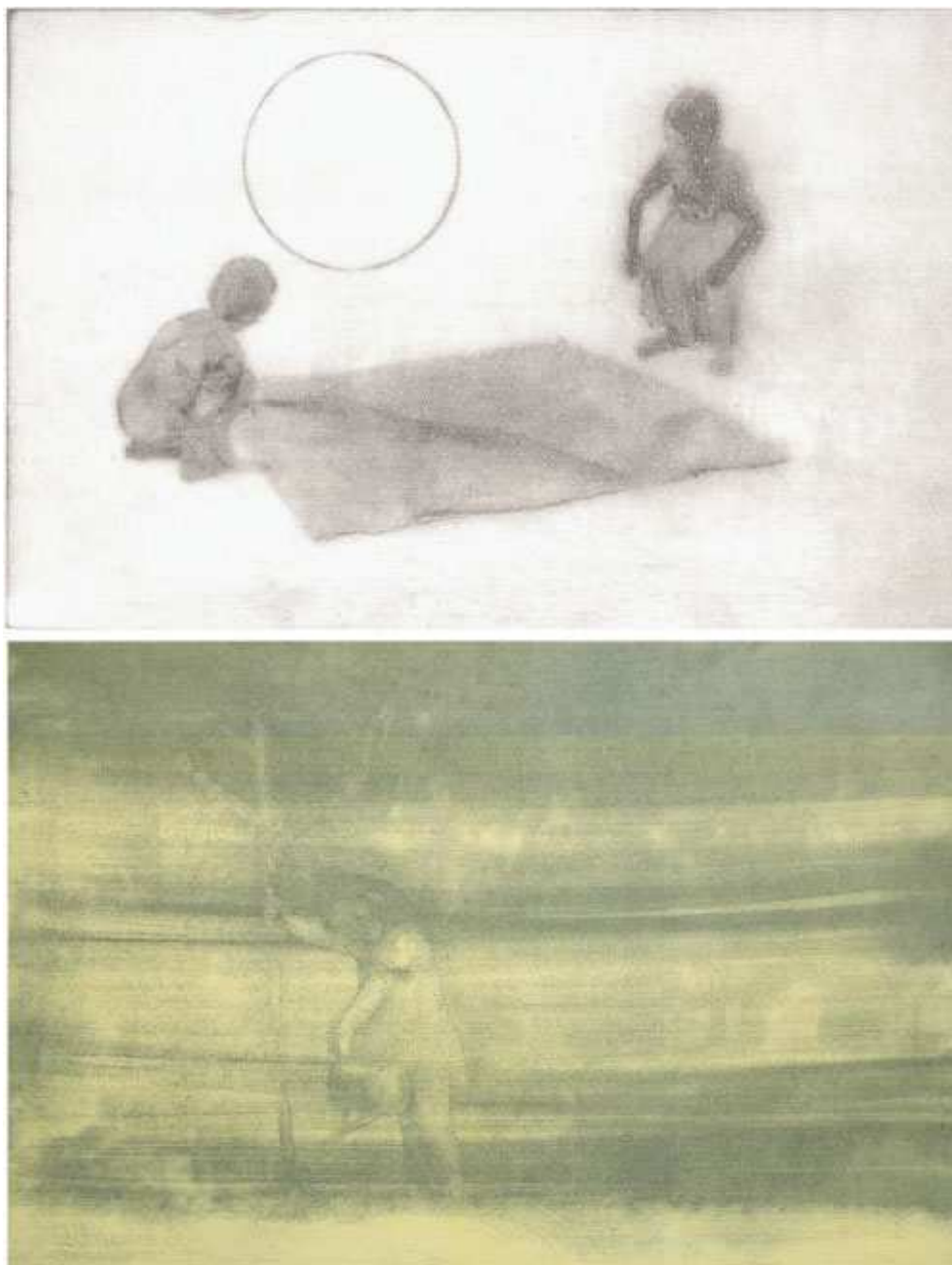
1.1.5 Šárka Trčková (*1965)

Po ukončení studií na Akademii výtvarných umění v roce 1992, pracuje jako asistentka v ateliéru Grafiky u docenta Vladimíra Kokolii (od roku 1995). Tvoří převážně v technikách leptu, akvarelu a akvatintě. Tyto techniky experimentálně kombinuje. V akvatintách užívá převážně skvrn, které se navzájem překrývají, prolínají. Skvrna dovoluje spontánnější kompozici než linie.

Většina jejích děl má realistický základ vycházející ze skic nebo fotografií, avšak Trčková „*posouvá realitu do symbolické roviny*“²⁸

Námětem jejích prací jsou tajemství lidského života. Inspiračním zdrojem je pro ni její nejbližší okolí (rodina) a také svět dětí. Využívá vztahu „já a svět“, do grafik promítá své prožitky a emoce.

²⁸ <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2010030015>



Obr. č. 6; Šárka Trčková; ukázka práce se skvrnou.
Horní fotografie: „Chytání“. Hlbotisk. 28 x 18 cm. Rok 2010.
Dolní fotografie: „Zalévání“. Akvatinta. 46 x 76 cm. Rok 2009.²⁹

²⁹ Zdroj: http://www.galeriehavelka.cz/www/cs/nabidka/dilo.php?id_dilo=271

Závěr

Když učitel vytváří pro žáky Výtvarné náměty (Výtvarné řady, Výtvarné projekty), měl by vždy vyhledat jeho širší souvislosti v historii nebo v současném Výtvarném umění. Žáci se vybranými díly na jedné straně inspirují k vlastní tvorbě a na druhé straně se přirozeným způsobem seznamují s Výtvarnou kulturou a grafickým jazykem.

Pracovat se dá i opačným způsobem, kdy učitel připraví pro studenty jako učební látku tzv. „*parafrázi*“³⁰ některého z děl Výtvarné kultury. (Příklad: parafráze jednoho z námětů v Praktické části – téma: objekty/sochy z PET materiálů; umělec: Veronika Richterová, výstava v Botanické zahradě; úkol: studenti z donesených plastových lahví, igelitů a víček tvoří vlastní živočichy, slepují je tavicí pistolí, průhlednou/barevnou izolepou apod.).

Žáci si vyzkouší pracovat stejným způsobem jako daný umělec. Může jít jak o plošnou tvorbu, tak i o tvorbu prostorovou (sochu), objektovou a akční.

³⁰ Parafráze je „výstižné a jasné vyjádření nějakého stavu nebo převyprávění textu vlastními slovy. Parafráze je také vědomé napodobení cizího uměleckého díla nebo stylu. Na rozdíl od kopie nebo falza, není autorovou snahou vydávat své dílo za cizí, pouze operuje s prvky, které použil již někdo před ním. Tato jeho snaha bývá nejčastěji motivována nalezením dalšího výkladu (významu) notoricky známé ikony nebo formy (stylu).“ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Parafr%C3%A1ze>

1.2 Role tradiční grafiky v moderní škole

Ve Výtvarné výchově se spojují dva rozmanité obory, které jsou pro život člověka velmi důležité – umění a vzdělávání. *„Jsou spojené s částí uměleckou, tvůrčí, kulturní, komunikativní, vizuální a sociální; toto vše se odráží ve výtvarné výchově.“*³¹ Výtvarná výchova je oborem s bohatou teorií, důležitou vazbou na Výtvarné umění, s různými výtvarně výchovnými koncepcemi, s odlišnými aktivitami a bohatými vyjadřovacími prostředky. Má rozsáhlou tematickou sféru. Výtvarným námětem se může stát prakticky cokoli ze sféry života a bytí člověka.

Současná škola bere za důležitější duševní rozvoj člověka než to, aby z něj byl „profesionální umělec“, který ovládá nespočet výtvarných technik. Vzdělávání ve Výtvarné výchově zahrnuje práci s výtvarnými prostředky, s variabilními přístupy k řešení Výtvarných problémů, rozvoj sociálních kompetencí, kulturního rozhledu žáka, chápání principů metafor (obrazného vyjádření) v umění a v životě.

Podle Věry Roeselové *zde dochází k syntéze poznatků, které dítě zná. Setkává se zde s Výtvarnou kulturou, osvojuje si Výtvarný jazyk, uvažuje v tendencích základních vyjadřovacích prostředků kresby, malby, grafiky nebo plastik.*³²

Grafika má po dlouhá léta na našich školách (více na ZUŠ) významnou roli a dlouhou tradici. Grafika na Základních školách a Základních uměleckých školách obsahuje nejčastěji postupy volné a užité tvorby.

Pro mladší žáky jsou nejvhodnější přípravné grafické techniky³³, které rozvíjejí grafické myšlení (např. gumotisk, rytí do vosku). Hra s grafickými materiály, nástroji a postupy přibližuje dětem technologické postupy tisku z výšky a hloubky. Někteří učitelé do výuky začleňují otiskování přírodnin, různých nevýtvarných předmětů a materiálů, hry s povrchovými strukturami

³¹ Fulková, M.: *Diskurs umění a vzdělávání*, (str. 10).

³² Roeselová, V.: *Didaktika VV 5*.

³³ Více o přípravných grafických technikách v praktické části.

(otisky, frotáže), vytváření vlastních nástrojů (tiskátka – bramborový tisk, šablony).

Žáky lze seznámit s tradičními grafickými technikami, vždy ale adekvátně věku a v souladu s obsahem tématu. Starší žáci mohou tvořit náročnější techniky jako několikabarevný linoryt, dřevořez, pokud je učebna vhodně vybavena, lze užít i technik leptů atd.

„Grafika také vyžaduje více soustředění, přemýšlení o jednotlivých fázích grafického procesu a schopnost vidět věci v souvislostech. Dítěti přináší dobrý pocit z toho, že se naučilo něco nového. Nyní se v grafické tvorbě objevují nové technologie, zkouší se nové materiály pro tvorbu matric i materiály, na které své matrice tisknou, zvětšují se rozměry tisků, pronikají do třetího rozměru i do virtuálního prostoru.“³⁴

U některých učitelů je trendem, že se grafické techniky kombinují s dalšími materiály a technikami. Tyto inovace začínají pronikat i do našich škol. Hodiny, ve kterých se vyučuje grafika už dávno neslouží jen k tomu, aby si žáci osvojili jednotlivé techniky a uměli se jimi vyjadřovat nebo je pouze pasivně ovládali. Dnes by mělo být naprostou samozřejmostí, že žáci s materiály experimentují, objevují nové způsoby práce, kombinují techniky, tvorbou si hrají a zároveň se učí. Velmi zajímavé je, když své tisky kolorují, dokreslují, komponují s matricemi na formátu, dělají pro ně podmalby apod.

Pedagog však vždy musí vědět, proč a kdy jakou z technik volit. Ve Výtvarné výchově záleží na osobním pojetí pedagoga³⁵, na promyšlenosti a připravenosti námětu, toho jaké činnosti a úkoly žákům nabízí. Dítě musí neustále dostávat od učitele kvalitní podněty, nejčastěji obrazové, aby mělo co kreslit, čím se inspirovat.

Nemělo by být pedagogovým cílem předat žákům co nejvíce množství technik, spíše by měl vybrat některé v závislosti na Výtvarném námětu, který chce realizovat.

³⁴ Polcar, M.; Arbanová, L.: *Grafika – kultura a technika reprodukováného obrazu*, (str. 10).

³⁵ Rozlišujeme plastický, konstruktivní, malířský a grafický typ. Do pojetí výuky se však promítají i základní rysy osobnosti, to zda je učitel introvert/extrovert/ a choleric/melancholik/sangvinik/flegmatik.

Závěr

Grafika na našich školách je samostatným předmětem, nebo podoborem Výtvarné výchovy. Grafika na Základních školách a na Základních uměleckých školách využívá principů volné a užité tvorby. U mladších žáků učitelé volí tzv. „*Přípravné grafické techniky*“, které učí základům vyjadřovacího jazyka grafiky. Starší žáci dále využívají těchto zkušeností při seznamování se s klasickými postupy, vycházejícími z tisků z výšky, hloubky a plochy. S grafickými technikami dále experimentují, zvětšují formáty pro tisk atd.

2.0 Společná grafika ve škole

V současné době probíhá zásadní změna kurikula³⁶. Do praxe jsou zavedeny jako povinná obecná osnova „*Rámcové vzdělávací programy*“, v souladu s nimi má každá škola vypracovaný vlastní „*Školní vzdělávací program*“. V moderní škole se dnes stále častěji mluví o tzv. „*Didaktických či pedagogických inovacích*“³⁷ a změně pojetí výuky jako celku.

*„Tvořivý učitel, který přemýšlí o své práci a chce ji zkvalitňovat, má možnost ve své každodenní, často náročné činnosti zařazovat prvky pedagogických inovací. Jedná se o postupy, které obohacují vnitřní práci školy a přinášejí řadu nových podnětů v její praxi.“*³⁸

Novým způsobem se s žáky pracuje i ve Výtvarné výchově a grafice. Jak už bylo výše zmíněno, hlavním cílem Výtvarné výchovy není osvojování si množství technických postupů, ale do popředí se dostává žákova osobnost, jedinečnost, individualita. Důležité je, aby si osvojil kompetence pro komunikaci, spolupráci s ostatními, sociální dovednosti a dále je uplatňoval a rozvíjel v budoucím životě. Neméně důležité je psychologické hledisko, které žákovi skrze výtvarnou tvorbu ukazuje nové prožitky a zážitky.

Zkušený učitel musí podporovat individuální zvláštnosti a schopnosti žáků a rozvíjet je. Mezi individuální schopnosti můžeme řadit výtvarně projevovalý typ, rysy osobnosti, životní zkušenosti. Místo, kde žák tvoří, by mělo navozovat takové podmínky, aby si dítě mohlo vytvářet pozitivní vazby k okolnímu světu, ostatním žákům, učiteli. Učitel by se měl vcítit do žáků, měl by mít schopnost od nich přijímat podněty a reflektovat je.

Do inovačních didaktických metod³⁹ patří Společné neboli Kolektivní tisknutí.

³⁶ „*Kurikulum*“ pochází z latinského výrazu „*currere*“ a znamená doslova běh nebo životní cestu.

³⁷ „*Pedagogické inovace*“ lze chápat jako rozvíjení a praktické zavádění nových prvků nebo metod do vyučování. To by mělo mít za následek zkvalitnění a zpestření výuky.

³⁸ Mazáčová, N.: *Vybrané pedagogické inovace v současné škole*, (str. 19-20).

³⁹ Pojem „*metoda*“ vznikl z řeckého slova „*methodos*“ a v překladu znamená „*cestu*“ nebo „*postup*“. V didaktice se tímto pojmem chápou způsoby záměrného uspořádání činností učitele a žáků. Tyto činnosti vždy směřují k předem stanovenému cíli.

Velké pozitivum, které inovace přinesly do současné školy, je pro žáky to, že někteří učitelé mění své pojetí práce a ve vyučování užívají nové postupy.

Metoda Společného tisknutí je založena na principu kolektivní spolupráce, komunikace, pomoci, a proto se řadí mezi tzv. „*metody kooperativní*“.

2.1 Kooperativní činnost ve výuce (kooperativní vyučování)

Sociální vztahy jsou nedílnou součástí celého vyučovacího procesu a ve Výtvarné výchově se objevuje spousta prostoru pro jejich pozitivní rozvoj. Proto se, jako jedna z mnoha metod výuky, využívá tzv. „*Kooperativního vyučování*“. V tomto pojetí je specificky zdůrazněna sociální dimenze – kooperativní vyučování je založeno na principu spolupráce mezi žáky (a učitelem) při dosahování daného cíle (např. společného velkoformátového tisku). Výsledky činnosti jedince jsou podporovány tvorbou celé skupiny. Zároveň celá skupina má prospěch z činnosti jednotlivce.

Základními pojmy, s kterými kooperativní vyučování pracuje, jsou sdílení, spolupráce, inspirace ostatními spolužáky a podpora. Kooperativní vyučování by nemělo vést k soupeření mezi jednotlivci ve skupině, mělo by je naopak nabádat k vzájemné pomoci. Žáci se při skupinové práci ve Výtvarné výchově navzájem provokují soutěží k nejlepším výkonům, které jsou jim jinak v individuální tvorbě nedosažitelné. Tvorba se tedy stává společným majetkem jedné třídy nebo pracovní skupiny.

Kooperativní výuka je pedagogem od samého začátku pečlivě plánovaná, promyšlená, připravená a práce ve skupinách je monitorována. Učitel taktně usměrňuje práci žáků, aktivizuje ty studenty, kteří se méně zapojují.

Na Základních školách nebo Základních uměleckých školách se často metody kooperativního vyučování využívá a je velmi efektivní jak na výsledek práce, tak i pro rozvoj zmíněných kompetencí žáků. Výtvarné, grafické techniky a společné tisknutí nabízejí nepřehledné množství uplatnění kooperativního

vyučování, jak bude ukázáno v Praktické části a v kapitole o pracovištích, které se společným tisknutím zabývají.

2.1.1 Rizika kooperativního vyučování

Kooperativní vyučování přináší rizika, že žáci, kteří nejsou přímo frontálně vedeni, a kteří jsou rozděleni do malých skupin, se budou při výuce věnovat něčemu jinému než dané problematice.

Je mnoho způsobů, jak tomuto předejít. Důležitá je vhodná motivace, adekvátní věku žáků. Motivací ve Výtvarné výchově často bývá samotné vyřčení tématu, které je studentům blízké, radost z toho, že dělají právě učitelem dobře zvolené téma. Výtvarný potenciál žáků roste mírou kompetence učitele, která se projevuje nabídkou repertoáru. Motivací je i samotná technika grafiky, to, že se naučí něco méně obvyklého.

Základem pro úspěšnou hodinu je dobře zvolit pracovní skupiny. To lze různými způsoby. Je možné, že sám učitel stanoví skupiny, které budou spolupracovat. Pokud jsou žáci při práci se svými přáteli, je větší šance, že se budou více navzájem rozptylovat. Počet žáků ve skupině by měl být 5 – 6. Další možností je složit skupiny podle schopností, povahy, pohlaví, zájmů, přátelství.⁴⁰

Obecně by se měl učitel zapojit do skupinové diskuze, spolupracovat se všemi skupinami, žákům radit a pomáhat, usměrňovat jejich práci. Dokonce může být aktivním členem některé pracovní skupiny a vytvářet jednu z matic pro kolektivní soutisk.

Dalšími riziky kooperativního vyučování ze strany učitele může být výběr příliš těžkého/snadného tématu nebo námětu neatraktivního pro danou třídu studentů, špatná volba velikosti pracovních skupin, nesoulad techniky a obsahu, nedostatečná hodinová dotace nebo chybně navržený plán hodiny,

⁴⁰ Více v kapitole o tvorbě pracovních skupin.

nedokončení práce, nedostatečné vybavení třídy pomůckami, negativní hodnocení. Učitel musí přemýšlet a být tvořivý, zařadit skupinovou výuku v kontextu celého vyučování nebo Výtvarného projektu.

2.1.2 Výběr členů pracovních skupin

Jedním ze způsobů, jak předejít některým výše zmíněným rizikům, je vhodné sestavení pracovních skupin. Pedagog by měl usměrňovat proces jejich utváření, ale zároveň akceptovat přání žáků „kdo chce s kým být“ a nechat jim dostatek prostoru pro vlastní volbu. Když při tvorbě skupin převažují pouze kamarádské vztahy (tzv. „vztahy smečky“), může být práce méně kvalitní. Pokud je společná tvorba mezi žáky a učitelem na „vyšší úrovni“, začnou se zákonitosti „lidské smečky“ porušovat. To znamená, že žáci chtějí mít ve své pracovní skupině takové dítě, které má vždy nejlepší nápady a práce. Takovému žákovi, který nemusí ve třídě patřit k nejoblíbenějším členům sociální skupiny, pak dají přednost před svými kamarády a přijmou ho přednostně do pracovní skupiny, i když se v běžném prostředí třídy nekamarádí.

Mimo výše zmíněné je obecně doporučováno několik možností, jak lze ve výuce skupiny sestavit. Jednou z možností je, aby skupiny byly schopnostmi a výkonem vyrovnané (homogenní) nebo naopak nevyrovnané (heterogenní). Ve vyrovnaných skupinách mohou být žáci rozděleni tak, že v jedné jsou žáci tvořivější, zkušenější a v další skupině žáci, kteří nemají tolik zkušeností, neradi experimentují. V nevyrovnaných skupinách může být jeden žák velmi tvořivý a podporovat žáky, kteří si ve výtvarném projevu nejsou tak jisti, chybí jim fantazie, inspirace, odvaha. Kritériem ale může být i věk, pohlaví.

Třetí možností je skupiny sestavit náhodně. Učitel žáky v řadě rozpočítá nebo si žáci skupiny losují.

Pro práci ve vzniklých skupinách není vhodné „tradiční“ uspořádání lavic ve třídě, tedy ve dvojicích za sebou. Ateliéry v ZUŠ nebo odborné pracovny v ZŠ by měly být na kooperativní vyučování technicky připraveny. Dobré je, když jsou naproti sobě spojeny dva nebo více stolů, okolo nichž žáci sedí a pracují. Takto spojené lavice mohou být ještě navíc uspořádané do kruhu, uprostřed třídy se mohou nacházet pomůcky.

2.1.3 Hodnocení kooperativní činnosti

Reflexe neboli hodnocení je závěrečným aktem každé hodiny ve škole. V kooperativním vyučování má svůj specifický charakter. Hodnocením obecně rozumíme zaujetí kladného či záporného postoje k výsledku práce žáka, jeho výkonu. Obvykle se hodnotí slovně, známkou nebo kombinací obojího. Poslední zmíněné je nejvhodnější ve Výtvarné výchově, kde pedagog musí posuzovat velmi komplexně - výtvor, proces tvorby, posun v rozvíjených dovednostech aj.

Při práci ve skupinách žák není posuzován vyučujícím individuálně, ale v rámci celého kolektivu spolužáků. Pokud skupiny řešily stejný úkol, je možné je vzájemně porovnávat, pokud řeší každá skupina jinou část většího projektu, je nutné hodnotit každou z nich samostatně. Reflexi jednotlivců je možné nechat na skupině, protože skupina sama nejlépe ví, jak který žák přispěl k jejímu výsledku. Hodnocení zpravidla ovlivňuje vztahy žáků navzájem a postavení jednotlivého žáka ve třídě. Nutné je studenty při něm usměrňovat, protože kooperativní vyučování nemá vézt k rivalitě. Učitel musí předpokládat, že se jeho posouzení nemusí shodovat s tím od žáků (oblíbenost některého lídra mezi skupinou).

Podle J. Slavíka existují ve Výtvarné výchově směrem od učitele dva typy hodnocení: intuitivní a diskursivní. Mohou se objevovat na konci hodiny, ale i v jejím průběhu. Intuitivní je bezprostřední, zdroji hodnotícího jsou citění a intuice. Probíhá ve většině lidských činností a rozhodování. Souvisí s ním

hodnocení holistické, které je vyjádřeno slovy líbí/nelíbí. „*Hodnotitel nemá zřejmé důvody sděleného postoje, hodnocení vyjadřuje osobní preference, není zdůvodněno.*“⁴¹ Diskursivní hodnocení souvisí s poznávací distancí. „*Je sdělitelným (komunikovatelným) reprezentantem intuitivního hodnocení.*“⁴²

Jeho zdroji jsou vnímání a myšlení. Je možné o něm vést dialog, buď sám se sebou nebo s jinými lidmi (učitelem, spolužáky). Diskursivní hodnocení se ptá na: 1) co na díle hodnotíme, 2) jak to hodnotíme, 3) proč hodnotíme takto?

Aby mělo hodnocení pro žáky co největší význam, musí poskytovat zpětnou vazbu o tom, zda byla naplněna kritéria⁴³ a cíl daného úkolu. Kritéria hodnocení musí pedagog vždy sdělit při zadávání úkolu, to znamená na začátku vyučovací hodiny. Podle D. Lasotové jsou základními kritérii ve výtvarném projevu „*účinnost a intenzita (působivost na vnímatele), uspořádanost a integrita (harmonia a vyváženost všech složek v díle), složitost a komplexita (rozmanitost prvků díla a jeho velká obsažnost).*“⁴⁴

Závěr

Společné tisknutí vychází z principů kooperativního vyučování. Těmito základními principy jsou vzájemná pomoc, tolerance, získávání dovednosti přesně formulovat vlastní myšlenky a chápat myšlenky druhých, reagovat na názory a požadavky skupiny – prostřednictvím grafické tvorby rozvíjet komunikativní, sociální, pracovní a osobnostní kompetence.

Všichni členové skupiny (žáci a učitel) by měli být v neustále interakci, diskuzi o vznikajícím díle, založené na hlubokém porozumění tématu. Na základě zkušenosti by měli intuitivně vybrat to dobré z díla spolužáků a inspirovat tím dílo vlastní.

⁴¹ Lasotová, D.: *Metodika výuky Výtvarné výchovy*, (str. 65).

⁴² Slavík, J.: *Kapitoly z výtvarné výchovy II*, (str. 31).

⁴³ Kritérium je vlastnost hodnoceného díla. Například barevnost, kompozice, obsah, originalita, výraz, nápaditost, zručnost apod.

⁴⁴ Lasotová, D.: *Metodika výuky Výtvarné výchovy*, (str. 65).

Důležitou roli v procesu výuky hraje hodnocení, které má velkou motivační hodnotu. Když převažuje negativní posuzování výsledku práce, žák může v krajním případě o Výtvarnou výchovu ztratit zájem. Vzbuzuje v něm negativní pocity méněcennosti. Pozitivní reflexe vzbuzuje kladné reakce, povzbuzuje k intenzivní činnosti, u slabších žáků roste pocit sebedůvěry. Vede k sociálnímu uznání skupinou a vyvolává pozitivní vztah k učiteli a jeho předmětu.

2.2 Didaktická specifika společných/kolektivních tisků

Při společném tisknutí pracuje skupina žáků na stejném úkolu, cíli neboli „Výtvarném námětu/tématu“, který se vyznačuje silným významem. Je mnohdy východiskem pro delší výtvarný celek. Podle Věry Roesselové *náměty rozvíjejí podstatu nosného tématu různými úhly pohledu, je tedy vymezenější, užší. Obsahuje vějíř z motivů, které si dítě hledá na základě svých prožitků, zkušeností a představ.*⁴⁵ Z mého pohledu se námětem pro Výtvarnou výchovu může stát cokoli z oblastí života člověka a jeho okolí, pocitů, nálad, z přírody, mikrosvěta, vědy a techniky, vesmíru, ... musí to vždy studenty oslovit, být jim osobně blízké, probudit v nich fantazii, nápaditost a zároveň je něco pozitivního naučit.

Při práci na společném tisku je učitelovo zadání stejné pro všechny studenty a týká se: 1) námětu, 2) Výtvarného úkolu, 3) techniky, 4) materiálů, 5) místa a doby realizace. Výtvarný námět, úkol, technika a materiály musí být vždy sjednoceny. Neměla by chybět vazba na ukázky z Výtvarné kultury.

Učitel zpravidla zadá látku ve formě „Výtvarného problému“,⁴⁶ který žáci mají řešit. „*Děti dostanou impulzy obsahové a spolu s učitelem vyladí předem společnou formu, která umožní, aby jednotlivé výstupy vytvořily také*

⁴⁵ Reoselová, V.: *Didaktika VV*, (str. 18).

⁴⁶ Výtvarným problémem je učební látka, která je obsažena v každém námětu. Vymezí-li pedagog Výtvarný problém a motivuje jím výuku, žáci by ho měli přirozeně pochopit a objevit.

harmonický celek ... přirovnal bych to dohodě trenéra před zápasem. Téma je soupeř a predefinuje řešení. Učitel tedy nediktuje, ale vlastní představu s dětmi konzultuje...“⁴⁷

Žáci řeší problém v první fázi individuálně. Každý žák zpracuje v dané technice, materiálu a námětu svou matici, která je pak součástí společného tisku. V druhé fázi se jednotlivé matrice žáků tiskem spojí v jeden velký celek. Společný úkol může řešit celá třída nebo menší skupina žáků. Všichni pracují na stejném místě, ve stejnou dobu a stejně dlouho.

Společné tisknutí dovoluje řešit ty grafické úkoly, na které by nestačil žák samotný. Je obtížně představitelné, že jediný žák vytvoří například v technice linorytu 15 různých matic na námět „*Hmyzí roj*“⁴⁸ a zároveň z nich vytvoří mnohabarevnou kompozici s efektivní podmalbou.

Závěr

Při koncipování realizace kolektivního tisku musí učitel sjednotit Výtvarný námět, problém, techniku, materiály. Přemýšlí o vazbě a inspiraci s oporou ve Výtvarné kultuře.

Nezbytné je přesné časové rozplánování hodiny/hodin. Určitou časovou dotaci má motivace, vysvětlení Výtvarného problému a techniky, příprava pracovních pomůcek, práce na matrici, její tisk, podmalba, hodnocení práce, úklid ateliéru apod. Záleží vždy na konkrétním případě. Někdy úkol zabere jednu vyučovací hodinu, někdy několik týdnů.

⁴⁷ Ivan Špirk, část rozhovoru z dotazování ve výzkumné části.

⁴⁸ Jeden z Výtvarných námětů zpracovaných v Praktické části.

2.3 Sociální a psychologické aspekty společných/kolektivních tisků

2.3.1 Sociální dimenze společného tisknutí

Žák si během společné práce utváří a prohlubuje sociální vztahy a postoje. Učí se účinně spolupracovat ve skupině lidí, kde každý je jedinečný svou osobností a to se projevuje ve způsobu komunikace a jednání, Výtvarného vyjádření apod. Podílí se společně s učitelem a spolužáky na vytváření pravidel práce v kolektivu. Přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce a rozvíjí žákovy sociální dovednosti.

Student se také zapojuje do utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevnování dobrých mezilidských vztahů. Když potřebuje s něčím poradit, o pomoc požádá nebo ji poskytne spolužákům.

Osvojuje si nadřizené role (roli lídra skupiny) a přijímá role podřizené, přičemž ocení zkušenosti ostatních spolužáků. U ostatních žáků rovněž hledá i inspiraci při tvorbě. Dokončuje svou část práce (grafickou matici), za kterou má ve skupině odpovědnost. Ví, že kdyby ji nesplnil, následovala by od kolektivu sankce. Důležité je, aby si žák při společné práci utvářel pozitivní obraz sám o sobě, byla podporována jeho důvěra a samostatný rozvoj. Naučil se řídit své chování tak, aby dosáhl uspokojení a sebeúcty.

Pozitivním jevem z oblasti psychologických aspektů je to, že při kolektivní práci i méně disponovaní žáci mají šanci zažít úspěch a cítí se jistější, když se mohou podílet na díle společně se svými, více nadanými spolužáky. Vzrůstá jejich sebevědomí. Pokud mají zábrany ve výtvarném projevu, tak v ideálním případě ustupují, či se úplně ztrácejí a děti mají z výtvarného projevu stále větší uspokojení.

2.3.2 Komunikativní dimenze Společného tisknutí

Společné grafické tisknutí patří mezi kolektivní výtvarné aktivity, kde je nezbytné, aby žáci při tvorbě komunikovali. Když studenti sestavují kompozici ze svých matric, musí se při tom radit, diskutovat, obhajovat svá stanoviska.

Při komunikaci se utvářejí sociální kontakty (vznikají nová přátelství, prohlubují se ta stávající). Vedle toho se rozvíjejí komunikativní dovednosti. Žák se prostřednictvím dorozumívání učí vyjadřovat své myšlenky a názory. Zároveň naslouchá potřebám a názorům ostatních spolužáků, adekvátně na ně reaguje. Ve skupině se zapojuje do diskuze a vhodně v ní argumentuje.

Důležitou úlohu ve Výtvarné výchově má komunikace studentů s pedagogem. Měl by ji ze strany učitele charakterizovat klid, takt, citlivý a přátelský přístup, otevřenost k diskuzi, individuální přístup. To pak pro žáky navozuje pozitivní atmosféru, která je pro výtvarnou tvorbu zvláště důležitá. Pedagog se žáky jejich práci konzultuje, usměrňuje ji směrem ke stanoveným cílům hodiny, inspiruje je, radí jim v oblasti Výtvarných technik.

Při výtvarné tvorbě dochází i k tzv. „*Nonverbální komunikaci*“. Ta zahrnuje všechny mimoslovní sdělení jako výrazy obličeje, pohyby, dotyky, fyzické postoje, gesta, přiblížení se či oddálení. Mimoslovně sdělujeme své pocity, nálady, záměry, ale i libost a nelibost. Někteří učitelé těmto projevům věnují pozornost, někteří ne.

2.3.3 Motivační dimenze společných tisků

Motivace⁴⁹ je důležitou složkou Výtvarné výchovy. Jednak podněcuje k tvorbě, jednak vnitřně aktivizuje žáky. Motivace ve vyučování je velmi rozmanitá. Každý člověk jedná z jiných pohnutek, a každé dítě motivuje něco

⁴⁹ „*Motivace je proces vedoucí k aktivizaci organismu. Motivace usměrňuje naše chování a jednání pro dosažení určitého cíle. Vyjadřuje souhrn všech skutečností – radost, zvědavost, pozitivní pocity, radostné očekávání, které podporují nebo tlumí jedince, aby něco konal nebo nekonal.*“
<http://www.unium.cz/materialy/0/0/co-je-to-motivace-m19020-p1.html>

jiného. Motivací může být sám společný tisk, práce ve skupinách, to, že žák tvoří grafickou matici, což pro něj může být něco méně obvyklého, nebo že se učí novou věc. Motivací může být, že dělá stejnou práci jako jeho kamarádi. Motivovat může i sám učitel svou osobností, výběrem Výtvarného námětu blízkému dětem, přístupem k Výtvarné výchově a žákům, přátelskou komunikací a pozitivním hodnocením. Motivace je i ocenění práce od kamarádů či touha po dobré známce. Záleží na osobnosti, povaze (individualitě) určitého studenta.

Motivace patří pod kognitivní činnosti. Motiv je faktorem, který vede k činnosti, je jakousi hybnou silou lidského jednání. Podle Skalkové *„kognitivní dimenze vyjadřuje ty stránky vztahů žáků ke světu, k předmětům a jevům, kdy žák pozoruje předměty a zachází s nimi, provádí analýzu, srovnává, poznává určité vztahy, hledá způsoby problémových situací, pamatuje si fakta.“*⁵⁰

Správná motivace ovlivňuje postoj žáků k Výtvarné výchově, ale i celému vzdělávání se. Ovlivňuje je dlouho do budoucnosti. Naopak špatně vedená motivace může žákův zájem o školu oslabit a vyvolat v nich netečnost nebo dokonce nezájem. Učitel nesmí vzbuzovat negativní emoce, negativně žáka hodnotit, shazovat jeho práci před ostatními dětmi. Při kolektivní činnosti každé dítě musí zažít úspěch a cítit, že je ostatními potřebný.

⁵⁰ Skalková, J.: *Obecná didaktika*, (str. 173).

3.0 Školní pracoviště, zabývající se metodou Společného tisknutí

Grafika a Společné tisknutí se u nás vyučuje na několika různých typech škol, kurzů a seminářů. Každý typ výuky je specifický. Během studia podkladů k Diplomové práci jsem oslovila několik špičkových kapacit, které se touto metodou zabývají. Všem jsem zadala stejný dotazník a zmapovala prostředí, ve kterém metodou Společného tisku vyučují. Každé prostředí se liší typem školy, stupněm třídy, věkem žáků či studentů a přístupem k Výtvarné výchově a grafice samotného pedagoga. Jsou to Základní škola, Základní umělecká škola, Katedra Výtvarné výchovy na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kurzy v rámci celoživotního vzdělávání učitelů - Diskursivní dílny a seminář Grafika a škola.

3.1 Vybrané učitelské osobnosti Společné grafiky

Se společnými tisky (a dalšími společnými pracemi žáků) začal u nás programově pracovat Ivan Špirk. Linda Arbanová, Jitka Barochová, Zdeňka Vašířová a řada dalších pedagogů, účastníků rozšiřujících kurzů grafiky, jeho metodu využívá a dále rozvíjí se svými žáky.

Vytvořila jsem dotazník, na který mi kolegové laskavě a přátelsky odpověděli. Cílem dotazníku bylo, abych jako začínající učitelka poznala mnohá specifika společného tisknutí a to, jak se užívání této metody liší na různých typech škol a kurzů. Nejprve jsem se zabývala identifikací výzkumných problémů, na které se dotazník ptal. V tom smyslu bylo důležité, jakým způsobem vybraní pedagogové pracují s kooperativním vyučováním a co na něm shledávají jako největší přínos pro výuku. Dále bylo důležité pochopit, jak se žáky a studenty pracují po technické stránce grafiky. To znamená, jakým postupem připravují matrice pro společnou práci, jakou úlohu v procesu tvorby hraje její tisk. Důležitou roli při společném tisknutí má výběr členů

pracovních skupin. Zajímalo mě, zda učitelé sami volí role vedoucích skupin nebo toto nechávají na volbě studentů. Další otázky se zabývaly tím, jaké grafické techniky pedagogové volí vzhledem k tématu, a zda jsou jejich náměty součástí Výtvarných řad nebo projektů. Poslední okruh otázek se týkal hodinové dotace při realizaci společného tisku, výsledku takovéto hodiny a v neposlední řadě jejího hodnocení.

Při tvorbě samotných otázek jsem vycházela ze své zkušenosti, kdy jsem jako studentka Univerzity Karlovy vytvářela kolektivní práce v hodinách Grafických dílen s panem docentem Špirkem. Na druhé straně jsem realizovala zkušební Společný tisk jako učitelka se svými žáky a všímala si průběhu hodiny, kterou jsem vedla.

Výběr participantů, kterými byli jednotliví učitelé, jsem učinila na základě teoretických přednášek z předmětu Grafika na Pedagogické fakultě UK. Studentům byly v souvislosti s výukou ukazovány práce, které účastníci mého výzkumu uskutečnili se svými žáky. Jejich Výtvarné cykly a řady mě oslovily a inspirovaly, proto jsem se rozhodla z nich vycházet ve vlastním výzkumu a autorském projektu.

Sběr dat byl proveden metodou Kvalitativního výzkumu⁵¹ a měl dvě části. První fáze obsahovala strukturovaný dotazník, který byl rozeslán učitelům. Druhá fáze byla formou dodatečného dotazování se a analyzování Výtvarných projektů a námětů. Počet otázek v dotazníkovém šetření byl 12 a jednotlivé otázky měly otevřené odpovědi. Prostřednictvím individuálních schůzek jsem kladla doplňující dotazy ohledně obrazové dokumentace k jednotlivým projektům a námětům.

V analýze dotazníku jsem zkoumala získaná data, hledala propojení mezi nimi – co se na jednotlivých typech škol při společném tisku liší, co je naopak podobné, apod.

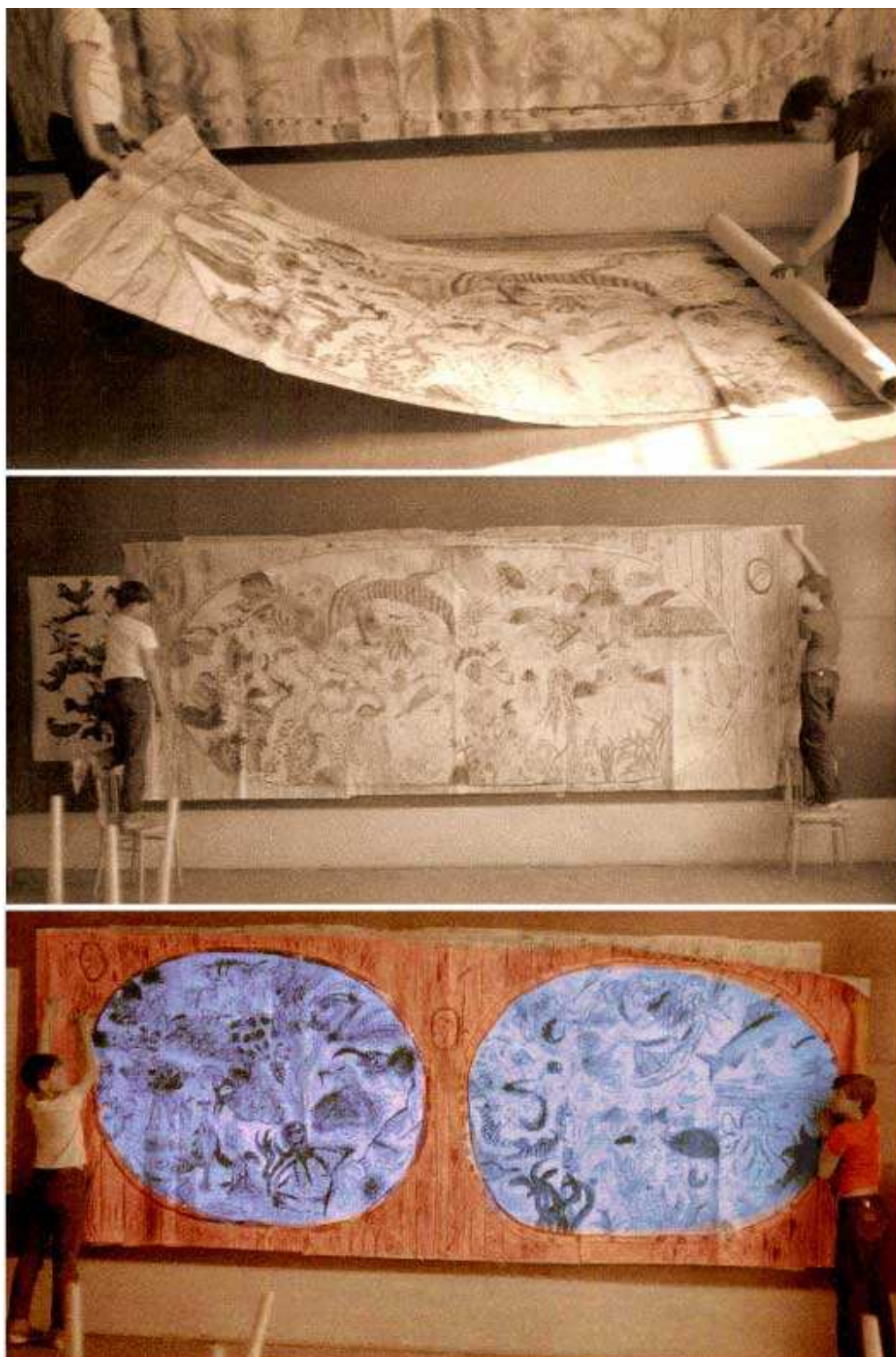
⁵¹ Kvalitativní výzkum je jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod, je více osobní, zkoumaný vzorek je menší, vyžaduje přímý kontakt s respondenty (např. pozorování, rozhovor).

V závěrečné zprávě jsem komplexně shrnula získané informace, aby vznikla ucelená informace o zkoumaném tématu.

3.1.1 doc. ak. mal. Ivan Špirk

3.1.1.1 Práce s dětmi

Společných prací žáků (velkoformátových kreseb, maleb, tisků i prostorových realizací) začal ve své výuce systematicky využívat Ivan Špirk od začátku osmdesátých let, kdy působil jako učitel na Základní škole Mladé gardy v Praze Holešovicích. Jednou z mála společných prací, které jsou vyfotografované, a které mi mohly být zapůjčeny, bylo Verneovské téma „*Ponorka kapitána Nema*“ (obr. č. 7). Podle komentáře pana docenta, ve dvouhodinové dotaci, na připravený formát papíru na stěně učebny, nejdříve kreslila první polovina jedné 7. třídy (nejméně 15 dětí) a druhá sledovala „jako na divadle“ a po přestávce se skupiny vyměnily. Obě kresby byly vytvořeny s použitím studených tónů pastelů (okna) a hnědých a cihlových rudek na interiéry kajut. Na prostřední fotografii je napravo vidět kus společného tisku z koláže na ptačí téma.



Obr. č. 7; VN⁵²: „Ponorka kapitána Nema“.
Žáci ZŠ Holešovice při instalaci kresby.
Velkoformátová role balicího papíru.

⁵² „VN“ - zkratka pro „Výtvarný námět“.

Dalším zdokumentovaným tématem jsou „Rytíři/Rytířský turnaj“ (obr. č. 8) v technice tisku z koláže. Námět je realizován žáky téže školy jako předchozí práce. Rytíři, šašci, kuchaři, princezny a hradní dámy jsou autorskými tisky dětí ze šesté, či sedmé třídy, které byly ve druhé části hodiny použity, zkomponovány a vytištěny do společných tisků turnajů.



Obr. č. 8; VN: „Rytíři“. Ukázky autorských tisku z koláže – hradní dáma, rytíři, kašpárek. Rok neznámý.

3.1.1.2 Katedra Výtvarné výchovy Univerzity Karlovy v Praze

Na katedře Výtvarné výchovy (od roku 1987) se docent Špirk kolektivnímu tisknutí se studenty věnuje v předmětech a seminářích zaměřených na grafiku.

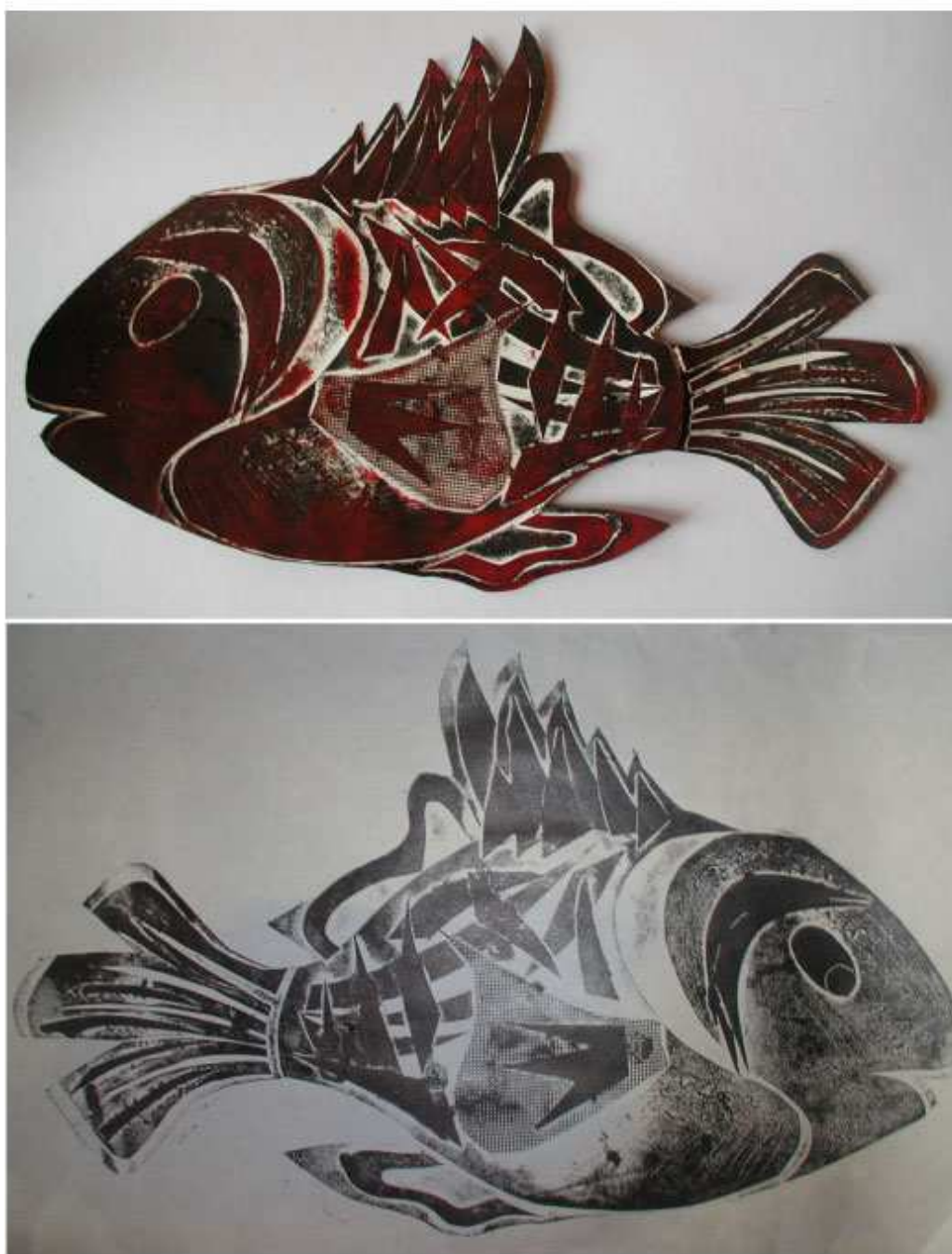
Studenti se zde seznamují s teorií, praktickou oblastí grafického umění a s využitím grafiky v jejich budoucí pedagogické kariéře. Experimentují s rozličnými materiály, jak tradičními, tak novými. Klasickým tiskařským postupům se věnují v oblasti hlubotisku – učí se mimo jiné technikám leptu, suché jehly, měkkého krytu, případně jejich kombinacím. V tisku z výšky se zabývají například linorytem. Provádějí experimenty s tisky z koláže, kde matrici vytvářejí jak z papíru, který rozmanitými způsoby trhají, stříhají, zasahují do podkladu suchou jehlou, tak z dalších materiálů (látek, provázků, síťovin atd.).

Studenti zde vytvářejí své první kolektivní tisky v technice, kterou si sami vyberou. S ostatními kolegy komponují na společné téma na formát papíru A1 a větší.

V době, kdy jsem podobný seminář jako studentka navštěvovala, jsme se s kolegy zaměřovali na techniku tisku z koláže. Tématem, pro které jsme vytvářeli autorské matrice byly „*Ryby*“ (obr. č. 9). Inspirací pro tvorbu byly rytiny ryb, které se vyskytují v České republice, okopírované z encyklopedie vydané roku 1897.

Matrici jsme dělali ze čtvrtky, do které jsme mimo vrstvení výstřižků ryli suchou jehlou, pro tvorbu jsme dále využívali jemné síťky a tkaniny. Po zhotovení matric jsme v grafické dílně tiskli na formát tiskového papíru A1.⁵³ Snažili jsme se o to, aby naše matrice tvořily kompozici a byly ve vzájemné interakci. Ryby na sebe útočily, plavaly v rozmanitých směrech, tvořily hejna.

⁵³ Rozměr formátu A1 je 594 x 841 mm.



Obr. č. 9; Horní fotografie: Vytištěná autorská matrice.
Dolní fotografie: Otisk. Rok 2010.

3.1.1.3 ČŽV Diskursivní dílny/Grafika a škola

Od roku 1992 jsou na KVV realizovány tzv. „*Diskursivní dílny*“. Jsou specifickým programem celoživotního vzdělávání učitelů Výtvarné výchovy. Probíhají vždy ve třech víkendech a probírají tři tématické okruhy zaměřené na volnou tvorbu. Dosud se uskutečnilo více než šedesát víkendových kurzů. Ivan Špirk termín „*diskurs*“ popisuje takto: „*Na cyklech (diskursivních díln) se pravidelně podílejí tři učitelé, kteří chápou diskurs v tvorbě a teorii jako kontinuální rozhovor, ve kterém má každý hlas takovou váhu, jakou si „vybojuje“ bez potřeby vytvořené věci uzavírat a seřazovat podle subjektivních hodnotících systémů vedoucích kurzů. Máme za to, že skutečný diskurs má pokračovat na všech typech škol, kde účastníci pracují se žáky a studenty.*“⁵⁴

Ve víkendových Diskursivních dílnách se účastníci seznámí s novými pohledy na svět umění, hlavně na oblasti grafiky, ale i kresby, malby a jiných technik. Získají nové inspirace pro svou učitelskou praxi. Každý diskurs vedou tři lektori, kteří účastníkům zprostředkovávají aktuální autorkou inspiraci ze současného Výtvarného umění. Ukazují nové koncepce a metody Výtvarné výchovy.

Jedním z realizovaných námětů byl „*Palimpsest*“⁵⁵ (obr. č. 10). Účastníci kurzu pracovali ve dvojicích na společném soutisku. Každý z nich vytvořil vlastní list pergamenu s textem nebo znaky. První z nich svou matici vytiskl a druhý přes ni přetiskl práci svou. Vznikla tak výtvarná parafráze na historický Palimpsest.

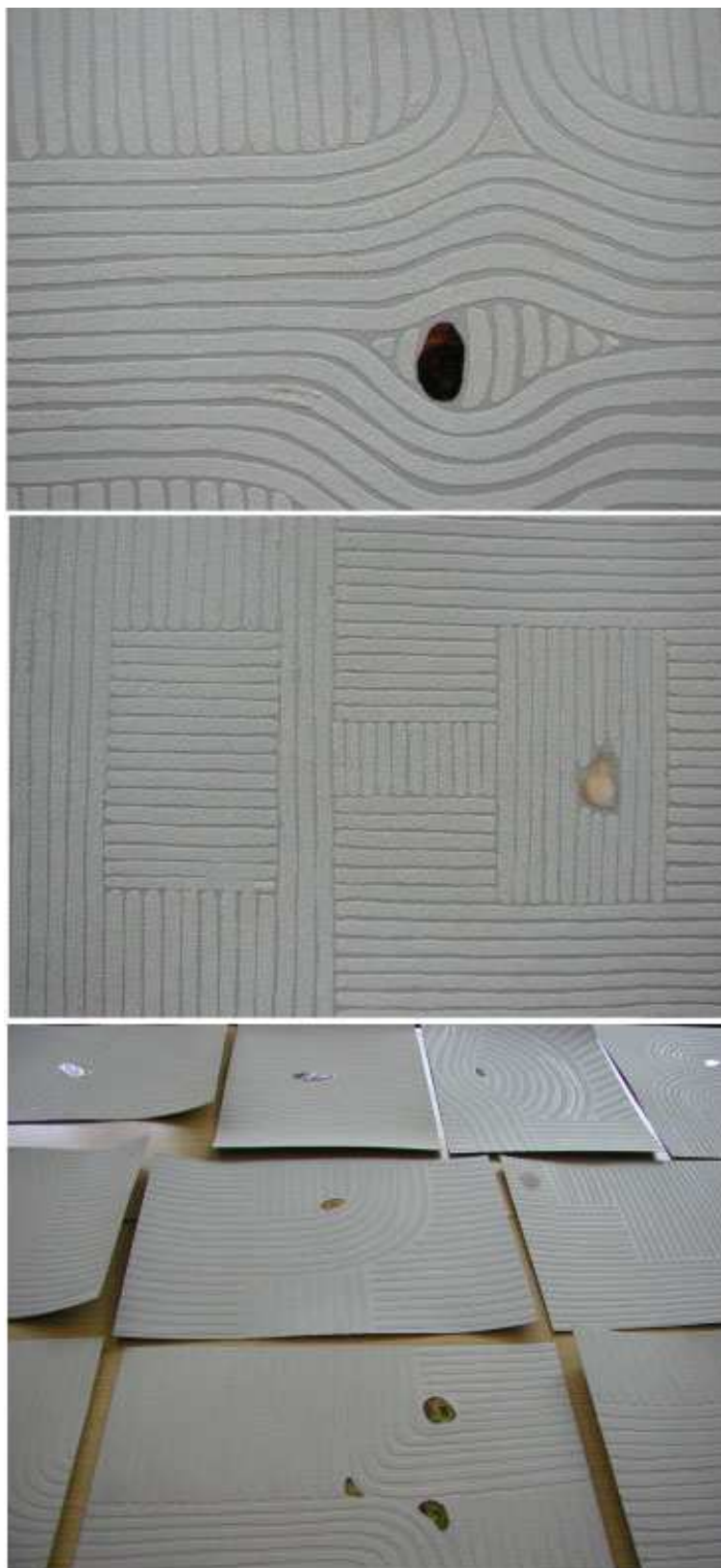
Na jiném ze seminářů bylo realizováno téma „*Struktury*“ (obr. č. 11 a 12). Každý z lektorů toto téma pojal odlišným způsobem (např. Kamil Varga prostřednictvím fotografie). Vznikla tak tři technická řešení stejného námětu.

⁵⁴ Fulková, M.: *Diskurs umění a vzdělávání*, (str. 14).

⁵⁵ „*Palimpsest*“ (z řeckého „*oškřabatí*“) je na pergamen psaný rukopis. Daný pergamen byl již dříve popsán, ale starý text z něj byl odstraněn, aby mohl být znovu použit. Tento způsob se uplatňoval hlavně ve středověku, protože pergamen byl v té době vzácný. Odstraněný text byl psaný inkoustem a dnes ho lze detekovat speciálními technologiemi.



Obr. č. 10; VN: „Palimpsest“, ukázky soutisků dvou autorů. Rok 2007.



Obr. č. 11; VN: „Struktury“, Radana Lencová. Rok 2007.



Obr. č. 12; „Struktury“, Kamil Varga. Rok 2007.

Roku 1998 vznikl a byl akreditován nový program „*Grafika a škola*“. Je rovněž koncipován pro učitele Výtvarné výchovy všech typů škol. Účastníci tohoto kurzu objevují skrze volnou grafiku aktuální tendence současné Výtvarné výchovy. Zkoumán je vztah k Rámcovému vzdělávacímu programu. Účastníci poznatky získané na tomto kurzu ověřují ve vlastní pedagogické praxi.

Program má dvě části. Teoretickou a praktickou, které jsou navzájem provázány. V teoretické části lektor vysvětluje čtyři grafické techniky. Součástí toho je, aby si učitelé tyto metody ověřili ve škole se svými žáky (vytvořili vlastní didaktický projekt) a na dalších seminářích o nich mohli diskutovat a předvést výsledky své práce. Obhájení a prezentace autorského projektu jsou nezbytné pro získání certifikátu o absolvování kurzu.



Obr. č. 13; VN: „*Velký rytíř*“, momenty z krátkého filmu. Rok 2010.

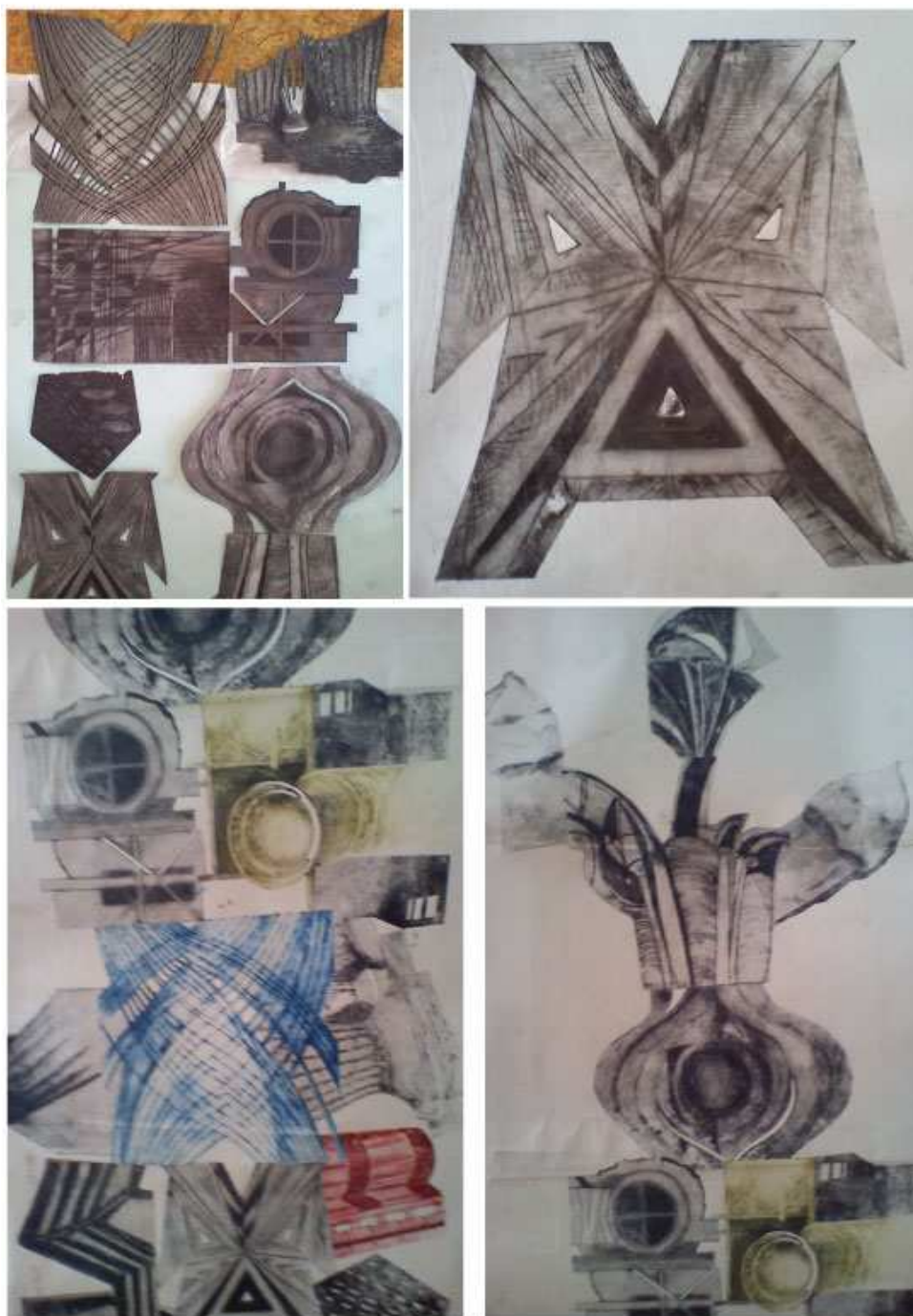
Jedním z námětů realizovaných na tomto semináři jsou „Rytíři“ v technice tisku z koláže. S použitou otištěnou maticí zde účastníci pracují zcela novým způsobem. Části těl rytířů jsou oddělené a tedy pohyblivé. Pomocí digitálního fotoaparátu, posouváním jednotlivých kusů těl, tvoří krátký film. Vzniká tak velmi efektivní kompozice, na které se rytíři pohybují a dokonce i bojují. Vybrané záběry ukazují obrázky 13 a 14. V pozadí druhého filmu jsou jako kulisy tisky ze zmíněných matic.



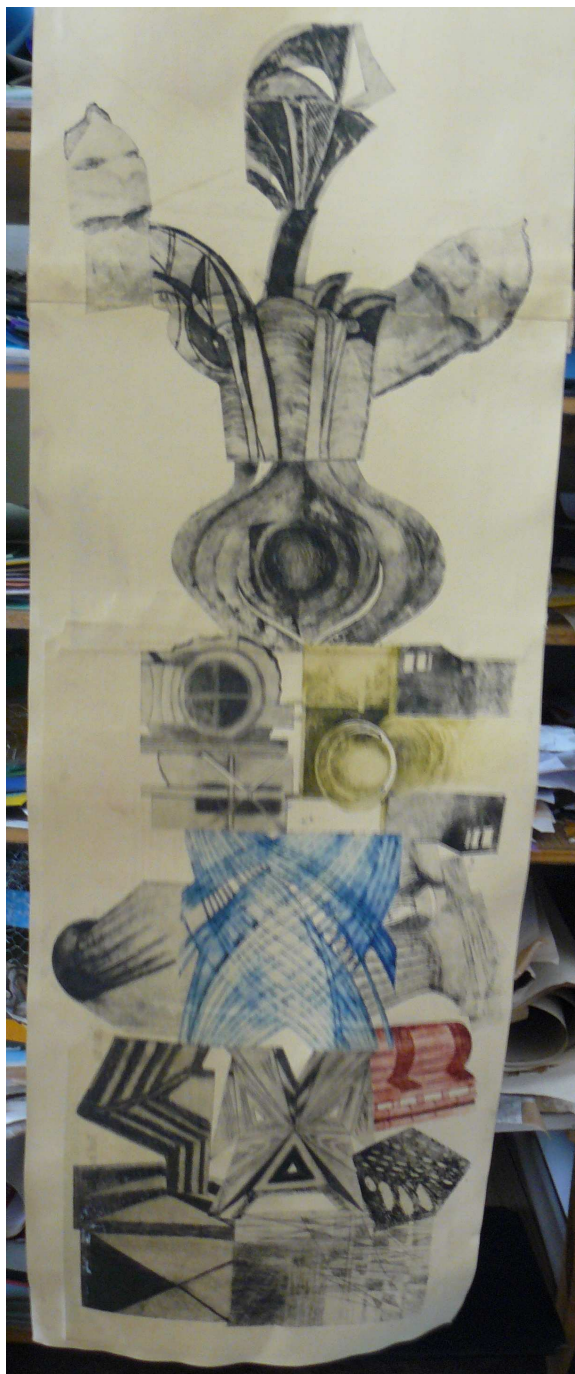
Obr. č. 14; VN: „Rytíři“; momenty z krátkého filmu. Rok 2010.

Mimo výše zmíněné, spolupracuje Ivan Špirk s odborným útvarům „Artama“, který se zabývá neprofesionálními uměleckými aktivitami určenými pro dospělé a estetickými aktivitami pro děti a mládež. Pro dospělé jsou určeny každoroční cykly dílen a seminářů.

Didaktického a praktického semináře zaměřeného na grafiku ve škole jsem se zúčastnila v květnu 2012. Jeho cílem bylo ukázat nenáročnou grafickou techniku, které lze uplatnit se žáky a studenty ve školách. Konkrétní technikou byla ukázka a zkouška papírorytu. Po teoretické přednášce, která vysvětlila všechna specifika dané techniky jsme s ostatními účastníky vytvářeli námět „Detail z architektury“ (obr. č. 15 a 16) podle dodaných fotografií. Matrice jsme samostatně tiskli a mimo to byl konečným výstupem společný tisk – vytvoření nové kompozice z jednotlivých detailů na téma „Nová budova, věž“.



Obr. č. 15; VN: „Detail z architektury“, papírorýt, barevné tisky.
Horní fotografie vlevo: otištěné matrice, vpravo: autorský tisk (stylizovaný kubistický strop).
Dolní fotografie: společná kompozice, VN: „Věž“, vybrané detaily. Rok 2012.



Obr. č. 16; VN: „Detail z architektury“.
Finální kompozice pracovní skupiny.
Rok 2012.

3.2.2 Mgr. Arbanová Linda, Ph. D.

Linda Arbanová působí na Katedře Výtvarné výchovy Univerzity Karlovy od roku 2007. Na této katedře také studovala. Mimo to, že je vynikající grafičkou, je zároveň didaktičkou aplikující do oboru Výtvarné výchovy poznatky o filmovém umění a animovaném filmu. Je expertkou na výuku Filmové výchovy. U malých i velkých účastníků jsou populární její kurzy v kinech „Okno“ a „Světlozor“. Vede kurzy grafiky pro různé studijní skupiny dálkového i prezenčního studia, učitelství pro 1. stupeň i pro oborovou Výtvarnou výchovu. Grafiku zahrnuje i do ostatních disciplín, které nejsou grafice speciálně věnované (např. Výtvarné vyjadřování plošné, Užitá tvorba, Didaktika Výtvarné výchovy apod.).

*„Výtvarný obor na fakultě VV připravuje specializované budoucí učitele VV i učitele věnující se vychovatelství v družinách, nebo komplexní výuce na prvním stupni ZŠ. Každá skupina má jiné potřeby a požadavky. Výuka je vždy zaměřena na pedagogickou aplikaci vyučovaných Výtvarných disciplín“.*⁵⁶

V rámci jednoho ze svých kurzů grafiky realizovala se studenty Výtvarné náměty „Boty“ (obr. č. 17) a „Kostry zvířat“ (obr. č. 18 a 19).

„Boty“ jsou v technice suché jehly. Každý student vytvořil jednu matici studie boty. Následoval společný tisk několika barvami. Boty se v kompozici překrývají. V technice tisku z koláže je námět „Kostry zvířat“. Matrice kostí studenti vytvářeli podle fotografií z atlasu anatomie. Tiskli je několika druhy barev na odlišně barevné podklady (např. bílé na černý podklad). Matrice komponovali jednak jako společné tisky, které se vzájemně překrývaly či tvořily jinak uspořádanou kompozici. Matrice tiskli rovněž jako samostatné grafické listy.

⁵⁶ Linda Arbanová, část z dotazníku „Společná grafika“.



Obr. č. 17; VN: „Boty“. Společné tisky studentů. Rok 2011.



Obr. č. 18; VN: „*Kostry zvířat*“.
Společný tisk na bílý podklad (horní fotografie).
Společný tisk na černý podklad – detail (dolní fotografie).
Rok 2011.



Obr. č. 19; VN: „*Kostry zvířat*“. Jednotlivé grafické listy, vícebarevný tisk studentů.
Rok 2011.

3.2.3 Mgr. Barochová Jitka

Jitka Barochová je absolventkou Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a je stejně jako její kolegyně Zdeňka Vašířová opakovaně účastnicí kurzů dalšího vzdělávání na pražské katedře. Je učitelkou Výtvarného oboru a Výtvarné výchovy na Základní škole a Základní umělecké škole Šmeralova v Karlových Varech.

Výuka probíhá podle ŠVP, který je individuálně vypracován v souladu s RVP. Je koncipována do Výtvarných řad a projektů. Na škole je věnována pozornost projektové výuce, na které se významným způsobem podílí předmět Výtvarná výchova.

Škola je koncipována jako škola s rozšířenou výukou Výtvarné výchovy, která je realizována zvýšením počtu hodin a povinnou výukou v ZUŠ. Žáci na 1. stupni ZŠ, kteří chodí do třídy s výtvarným zaměřením mají v 1. ročníku dvě hodiny VV týdně. Od 2. do 9. ročníku už to jsou hodiny tři. Žáci tříd bez rozšířené výuky Výtvarné výchovy mají od 1. do 5. ročníku jednu hodinu VV týdně. V 6. a 7. to jsou hodiny dvě a v 8. a 9. třídě opět hodina jedna.

„Učivo i náměty dopolední a odpolední výuky se mnohdy prolínají. Tato skutečnost umožňuje vyučujícímu zprostředkovat žákům výtvarné vzdělávání v nezvyklé hloubce i šíři. Podle charakteru Výtvarného úkolu žáci pracují samostatně nebo i ve skupinách.“⁵⁷

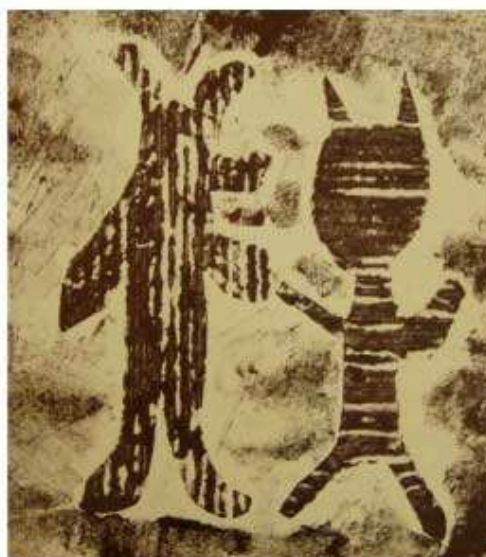
Výtvarná výchova má na škole vlastní odbornou učebnu, žáci s rozšířeným vyučováním mají k dispozici ateliér, kde samostatně pracují. Pro žáky 2. stupně je zpřístupněn grafický lis. Mimo grafiky se škola zaměřuje také na keramiku, fotografii, video. Žáci se učí s počítačovými grafickými programy.

„Část hodinové dotace je určena na návštěvy výstav, účast ve výchovně vzdělávacím projektu Galerie umění v Karlových Varech, zážitkové a tvůrčí

⁵⁷ Jitka Barochová, část z dotazníku „Společná grafika“.

dílny a podle možností také na práci v terénu. Každoročně probíhají několikadenní výtvarné kurzy“.⁵⁸

Na ZŠ a ZUŠ Šmeralova jsou většinou Výtvarné řady součástí školních projektů. „*Jak pejsek s kočičkou dělali k svátku dort*“ (obr. č. 20, 21 a 22) je jedna realizovaná Výtvarná řada inspirovaná pohádkou Josefa Čapka. Byla součástí celoročního projektu „*Jídlo*“. Zveřejněné práce jsou od dětí ve věku 6 – 9 let.



Obr. č. 20; VN: „*Pejsek a kočička*“ – figury. Tisk z koláže, otisk a matrice. Důraz na pozitiv/negativ. Rok 2005.

⁵⁸ Jitka Barochová, část z dotazníku „*Společná grafika*“.



Obr. č. 21; VN: „Co všechno dali do dortu“.
Společný tisk z koláže, otisky a matrice.



Obr. č. 22; VN: „Přežraný pejsek, co všechno sněd“.
Papírořyt, otisk.

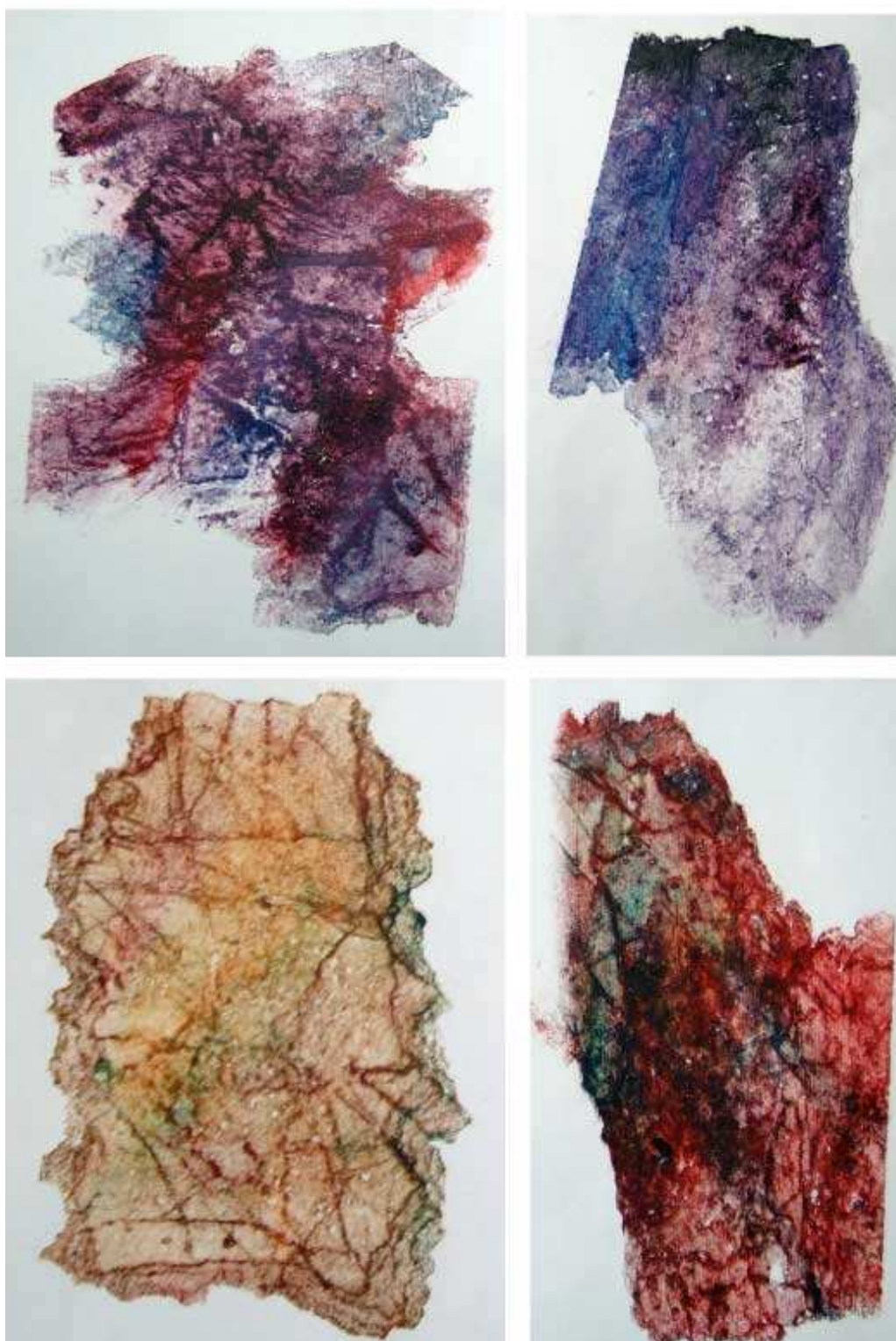
3.2.4 Mgr. Vašířová Zdeňka

Zdeňka Vašířová má stejně jako její kolegyně Jitka Barochová oporu pro práci ve výtvarných ateliérech školy, které jsou dobře vybavené pro výtvarnou tvorbu a vedení učitelům vychází vstříc. S kolegyní Barochovou úzce spolupracuje na společných projektech, snaží se sledovat další vývoj VV, navštěvují Diskursivní dílny a ostatní dostupné kurzy. Pro děti společně pořádají výtvarné exkurze, krajinářské kurzy, dny otevřených dveří v místní galerii apod.

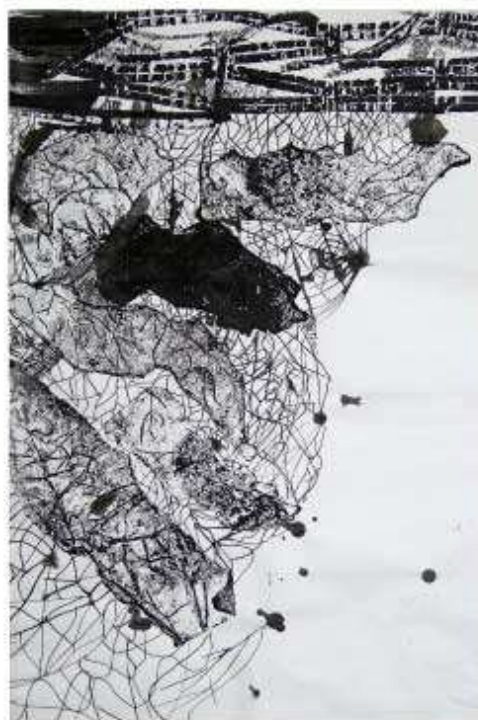
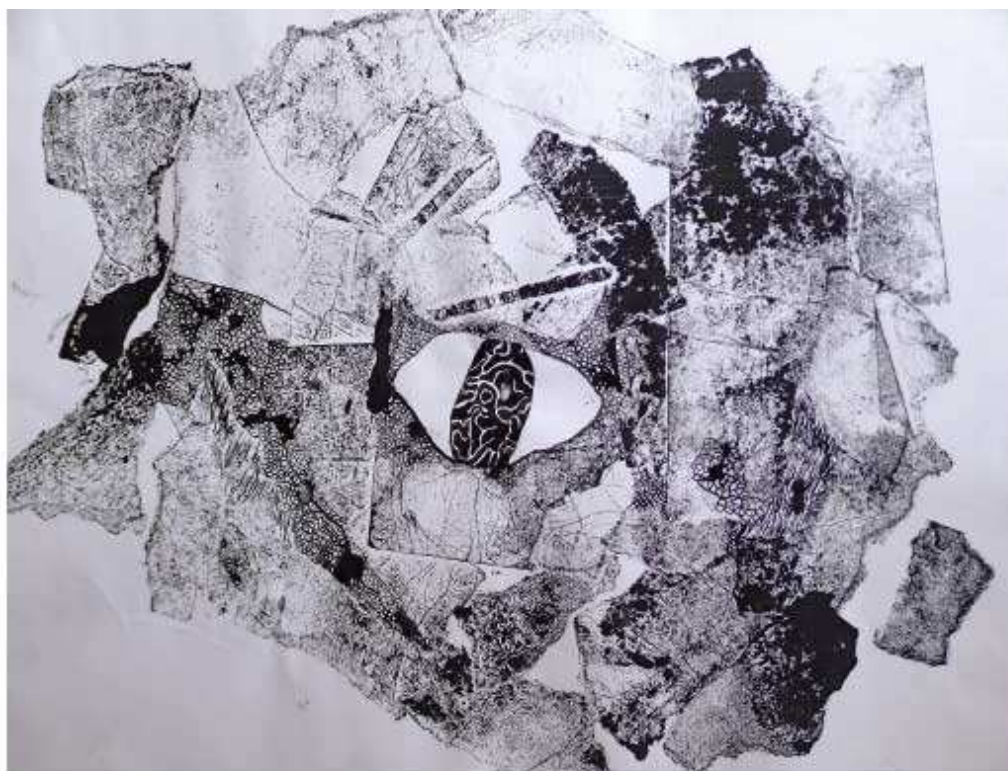
Vybraným projektem Zdeňky Vašířové je bajka *„Jak přišel nosorožec ke své kůži“* (obr. č. 23, 24 a 25). Inspiraci hledala v knize *„Povídky o zvířatech“* R. Kiplinga. *„Děti měly za úkol seznámit se s různými dostupnými grafickými technikami jako např. monotyp, tisk z papírové koláže, papíroryt, linoryt a barevný linoryt.“*⁵⁹

Projekt byl koncipován pro žáky ve věku 7 – 11 let.

⁵⁹ Zdeňka Vašířová, úryvek z motivační prezentace projektu *„Jak přišel nosorožec ke své kůži“*.



Obr. č. 23; VN: „Nosorožcovy pocity, když si oblékl kůži plnou lechtavých drobků“.
Papírořyt. Rok 2005.



Obr. č. 24; VN: „*Nová vrásčitá kůže pod mikroskopem*“.
Tisk z papírové koláže doplněné o perokresbu.



Obr. č. 25; VN: „Vegetace výhradně neobydleného nitra“.
Linoryt; nahoře: barevné soutisky jedné matrice. Dole: společné tisky rostlin.

3.2 Analýza dotazníkového šetření

Analýza informací z dotazníků vedla k získání nových nebo ucelených poznatků o Společném/Kolektivním tisknutí. Využívala zkušeností z různých typů škol pro utvoření obecných znalostí o grafice ve škole.

Cílem shrnutí výzkumu je přiblížit dané téma v jeho celé šíři a komplexnosti. Celé znění dotazníkového šetření v Příloze 1 - 4.

Závěr

Otázka č. 1

V předchozích kapitolách byla detailně popsána metoda kooperativního vyučování. Je metodou, ve které lze společné tisknutí efektivně realizovat. Pedagogové všech typů škol tento postup využívají ve výuce pravidelně nebo alespoň několikrát během školního roku. Je praktikována i v rámci seminářů, dílen apod. Učitelé argumentují tím, že je velmi využitelná tam, kde je zapotřebí vytvořit skupinu studentů, kteří se mají podílet na tvorbě náročnějšího a rozsáhlejšího výtvarného celku. Magistra J. Barochová na otázku kdy a jak často je tato metoda ve vyučování využívána ve svém dotazníku odpovídá: *„Kdykoliv se to hodí. Když je zapotřebí vytvořit skupinu objektů (třída spolužáků, stádo zvířat, zahrada, les, rostlinstvo, město apod. – pro jednoho žáka by to bylo zbytečně zdlouhavé a náročné, může se více věnovat své jednotlivosti, spojit se s kamarádem...).“*

Jediným zmíněným negativem je to, že zejména nejmladší děti si chtějí ze školy odnést část své práce, což při společném tisku mnohdy nejde. Můžeme to řešit způsobem, že s dětmi zhotovíme více výtisků, z nichž některé využijí pro vlastní potřebu.

Otázka č. 2

Metodu Společného tisku začal ve škole využívat v 80tých letech Ivan Špirk a

od té doby pro něj byla neodmyslitelnou součástí výuky. Ostatní respondentky se jí věnují od chvíle, kdy jako studentky navštěvovaly některý z předmětů zaměřených na grafiku na Karlově Univerzitě. Od té doby samy metodu aplikují ve své výuce. Dá se předpokládat, že touto metodou učí i další z učitelů, kteří se zúčastnili některého z výše uvedených kurzů.

Z dotazníků můžeme vyvodit, že metoda nemá dlouhou historii, pedagogové ji intenzivněji užívají v posledních 20ti letech.

Otázka č. 3

Všichni oslovení respondenti se shodli na tom, že největším přínosem společného tisknutí v oblastech technologických a Výtvarného jazyka je to, že je variabilní pro velké množství Výtvarných námětů a technik, objevuje nové možnosti tisku, komponuje s rozměrnými formáty tiskových papírů, studenti si zlepšují své tvůrčí a grafické schopnosti.

V oblasti sociální spatřují největší klady v tom, že se studenti prostřednictvím společné tvorby seznamují a inspirují schopnostmi spolužáků nebo kolegů, zlepšují si kompetence k práci, komunikaci, učí se vhodně argumentovat, tolerovat názory druhých a zároveň prosadit své vlastní. Z. Vašířová dále uvádí, že je zde: *„nutnost domluvy, obohacení svého náhledu o zkušenosti, vědomosti ostatních ve skupině, prostě vše, co je nutné pro další život v „lidské smečce“.“*

Otázka č. 4

Hlavními tvůrčími aspekty společného tisknutí jsou tvorba autorské matrice, následný tisk a skupinová práce dětí. Podle všech respondentů mají všechny tři složky stejně důležitý podíl ve výuce Výtvarné výchovy na všech stupních škol.

Učitelé zdůrazňují, že velmi záleží na kvalitně vytvořené matici, bez níž by nemohly vzniknout hodnotné a umělecky zajímavé tisky.

Otázka č. 5

Předmětem této otázky bylo, zda studenti tvoří každý svou matrici nebo na ní může pracovat studentů víc. Z odpovědí vyplynulo, že nejvhodnější na všech typech škol a kurzů je, když každý žák pracuje na své vlastní tiskové formě, která je až následně součástí společné práce. Není však vyloučené (zejména na ZŠ), že by jednu matrici, mohla tvořit skupina žáků. V tom případě by každý z nich musel mít jasně vymezenou svou část práce (např. při tvorbě „Slona“ by jeden ze žáků vytvářel hlavu, další tělo, další nohy, ocas atd.).

Otázka č. 6

Pro učitele nižších stupňů škol, je důležité ovlivňovat tvorbu žáků ve skupinách, zejména korigovat jejich práci vzhledem k cílům daného tématu a hodiny. Učitel zároveň napomáhá mladším žákům sestavovat pracovní skupiny, nejčastěji tak, aby v nich byli žáci podle přátelství.

Velmi důležité je, aby si pedagog detailně naplánoval průběh výuky, správně odhadl časovou dotaci, při které bude dostatek prostoru na motivaci, tvorbu, tisk a hodnocení.

Vysokoškolští pedagogové dohlížejí na správný postup ohledně tvůrčích postupů a technologie tisku. Neřeší složení pracovních skupin.

Otázka č. 7

Role vedoucího skupiny ve Výtvarné výchově by měla ostatní studenty spíše inspirovat, než jim prostřednictvím moci rozdělovat práci a ovlivňovat jejich tvorbu. I. Špirk se o roli lídra zmiňuje v souvislosti s mocí takto: *„Lídrovské pozice, chápeme-li je jako mocenské, společná práce oslabuje. Není-li výkon pravidelně kvalitní, pozice se rozpouští a mizí. Být lídrem výtvarným je spíše zavazující a nevzpomínám si, že by byla spojena s mocí. Být inspirátorem vyžaduje soustředění a investice...“*

Učitelé na ZŠ a ZUŠ vybírají lídry podle osobnosti dětí, například v některém případě obsadí do vedoucí role žáka, který potřebuje posílit sebevědomí

v kolektivu, často ale mají skupiny vedoucího, který vyplývá z přirozenosti situace.

Pedagogové na VŠ žádným způsobem roli lídrů neovlivňují, ani si jich zásadním způsobem nevšímají.

Otázka č. 8

Obecně platí, že Výtvarné techniky vybírá pedagog vzhledem k námětu. Při grafické tvorbě děti volí techniku tak, aby se v ní dala co nejlépe vytvořit zobrazovaná realita. Bere zároveň ohledy na věk dětí a na jejich předchozí zkušenosti s grafikou.

Při grafice na VŠ se užívají ty techniky, které by měl ovládat budoucí kantor.

Otázka č. 9

Hodiny, které jsou zaměřené na grafickou tvorbu bývají jako samostatné lekce, ale jsou i součástí delších Výtvarných celků a projektů. Záleží na námětu, specifikách pracovní skupiny, typu školy, hodinové dotaci atd.

Pokud jsou součástí delších cyklů, měly by být hodiny logicky provázané, navazovat na sebe a v mnohém se doplňovat. Výtvarné řady bývají variabilní, co se týká vybíraných technik.

Otázka č. 10

Pro zhotovení matrice a jejího tisku potřebují učitelé alespoň čtyři vyučovací hodiny. To se liší typem škol. Např. na ZŠ mohou mít žáci dvě vyučovací hodiny VV týdně (takže společný tisk jim zabere např. čtrnáct dní), závisí vždy na konkrétním případě, náročnosti tématu apod.

Na ZUŠ mohou na společném tisku při časové dotaci tří hodin týdně pracovat dva až tři týdny. Pokud předem stanovená hodinová dotace nestačí, učitel by ji měl rozšířit a rozpracované téma se žáky dokončit. Nedokončení práce nepůsobí na žáky motivačně.

Samotné Výtvarné projekty někdy trvají několik měsíců nebo dokonce celý školní rok, mohou mít na ZŠ mezipředmětové vztahy, např. k Přírodopisu, Dějepisu, Hudební výchově ...

Otázka č. 11

Další otázka se týkala výsledku hodiny a její kvality. Dalo by se tvrdit, že výsledkem procesu společného tisku je finální otisk. Zkušené pedagogové však za kvalitní výsledek dále považují to, když se zdaří výroba matrice a jejího otisku, a dále, že žáci pochopili danou techniku a vyzkoušeli si varianty tisku. Zkoumají, jak daný námět obohatil studentův tvůrčí a intelektový potenciál. V neposlední řadě je pro ně důležité to, že žáci měli z tvorby radost a bavila je.

Otázka č. 12

Poslední z dotazů se týkal hodnocení, které je nezbytnou součástí každé hodiny, protože nabízí studentům i učitelům reflexi vlastní práce.

Na nižších stupních škol by hodnocení mělo být partnerské a přizpůsobené věku žáků, kteří se zatím učí reflektovat vlastní práci.

Posuzování práce žáků mezi sebou se nemusí shodovat s komentářem pedagoga a v pracovní skupině má jinou hodnotu – posiluje, či utlumuje přátelské vztahy, vytváří vedoucí a podřadné role ve třídě apod.

Při reflexi společného tisku je nejvhodnější dát všechny práce vedle sebe tak, aby kolem nich mohli být všichni účastníci práce. Postupně studenti i učitel zhodnotí jednotlivá díla. Učitel dbá na to, aby na každé práci nejdříve vytkl pozitiva a pak šetrně sdělil chyby a možnosti jejich nápravy v budoucnu.

Na Pedagogické fakultě má hodnocení ještě jinou roli, podle L. Arbanové *„společné hodnocení a sebereflexe je přirozenou součástí výuky budoucích učitelů na PedF“*.

Získané informace o společném tisknutí a grafice ve škole jsem ověřila ve vlastním projektu nazvaném *„Zahrada a vše co k ní patří“*.

4. Praktická část

Od roku 2008 působím jako učitelka Výtvarného oboru na Soukromé Základní umělecké škole¹ – Škola pro radost (dále jen SZUŠ), která se nachází na Praze 5 - Řeporyjích. Školu navštěvují žáci od Přípravné Výtvarné výchovy až po 7. ročník 1. stupně Základního studia. Děti jsou ve věku od 4/5 do 15ti let.

V rámci Výtvarného oboru a studijního zaměření „Výtvarná tvorba“, v souladu se Školním vzdělávacím programem² (platným od 1. září 2012, dále jen ŠVP) mají studenti tři předměty.

Předmět Plošná tvorba zahrnuje kreslířské, malířské, grafické vyjadřování. Ve vyšších ročnících učí základní práci s fotografií a grafickými počítačovými programy. Žáci experimentují s rozličnými výtvarnými materiály a učí se tvorbě s rozmanitými nástroji. Poznávají specifický Výtvarný jazyk a zkoumají vlastnosti obrazotvorných prvků.

Druhým předmětem je Prostorová tvorba, která *pracuje s liniemi, barvami a tvary v prostoru. Doplnjuje je o světlo a stín, objem o plastický kontrast a o povrchovou strukturu. Prostorová tvorba pracuje s hrou a experimentem s materiály a nástroji, zabývá se modelováním, tvarováním, prostorovým konstruováním.*

Objektová a akční tvorba obsahuje prožitkové aktivity, přibližuje žákům tvary skutečnosti a zážitky, které s ní souvisejí (materiál, předmět, prostředí). Postupy akční tvorby se vztahují k jedinci a jeho situaci, k vnímání sama sebe a kontaktu s druhými lidmi. Hlavními inspiračními zdroji jsou land a body art, akční a kinetické umění.³

¹ „Základní umělecká škola je vzdělávací instituce zařazená v systému škol ČR poskytující žákům základy vzdělání ve zvoleném uměleckém oboru.“ RVP ZUV, (str. 62).

² „Školní vzdělávací program (ŠVP) je kurikulární dokument školní úrovně; školní vzdělávací program zpracovává podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní umělecké školy každá ZUŠ.“ RVP ZUV, (str. 61).

³ Školní vzdělávací program „Vzdělávání pro radost“, (str. 53-54).

Časová týdenní dotace je pro Přípravnou Výtvarnou výchovu 2 hodiny, pro ostatní ročníky 3 vyučovací hodiny týdně.

Na škole jsou dva obory, Hudební a Výtvarný. Školu celkem navštěvuje asi 280 žáků, z toho kolem 60ti dětí Výtvarný obor. Škola byla založena v roce 1992 a do sítě škol byla zařazena v roce 1996.

Výuce Výtvarného oboru slouží prostorný ateliér, vhodně vybavený všemi pomůckami na výše uvedené předměty. Speciálně pro grafiku je ve třídě umístěn tiskařský lis (na formáty papírů A3), tiskařské barvy a další grafické pomůcky (např. papíry, tiskařské válečky, špachtle, magnézium pro hlubotisk apod.).

Součástí školy je zahrada, kterou je s dětmi možné využít k práci, inspiraci nebo sběru výtvarných materiálů.

Škola vytváří přátelské prostředí, které se vyznačuje pozitivními vztahy mezi učiteli, žáky a rodiči. Kromě toho, že studenty hudebně a výtvarně vzdělává, učí je respektu k druhým a poznávání vlastních možností. Otevírá jim nové obzory pro pozdější vlastní tvorbu. Rozvíjí jejich samostatnou osobnost, ale zároveň učí respektovat a dodržovat základní pravidla slušného chování. Vzájemné spolupráce učí škola žáky v kolektivních předmětech. Hlavním cílem SZUŠ je to, aby žáci získali kvalitní vzdělání a vytvořili si do budoucna pozitivní vztah k umění a kultuře.

4.0 Specifické možnosti grafiky v praxi na SZUŠ

Grafika na SZUŠ je součástí předmětu nazvaného „*Plošná tvorba*“. Předmět má roční hodinovou dotaci 54 hodin. V každém ročníku zabírá grafika přibližně jednu třetinu této doby (závisí na konkrétní Výtvarné řadě, projektu, námětu, aktuálních cílech výuky, apod.).

Grafika je ve vyučování uplatňována různými způsoby, ovlivněnými věkem a ročníkem žáků. Ohled se bere na jejich předchozí zkušenosti a pokud to je možné i na výtvarně projevové typy.

Přípravná Výtvarná výchova (dále jen PVV) má podle ŠVP dva ročníky. První ročník je určen dětem ve věku 5 a 6 let. Ve výjimečných případech se přijímají do studia i děti 4leté. Druhý ročník je pro žáky 7 a 8leté.

V PVV je pozornost věnována tzv. „*přípravným grafickým technikám*“.

„Přípravné grafické techniky ve většině případů ani princip otisku a tisku nevyužívají. Přesto určitým způsobem připravují žáky na grafické myšlení. Výhodou těchto technik je jejich nenáročnost na technické vybavení.“⁴

V prvním ročníku PVV jsou zařazeny do výuky ty nejzákladnější a nejjednodušší z technik. Seznamují děti hravým způsobem s grafickým jazykem, jeho principy a nástroji. Prvními grafickými projevy jsou otisky přírodnin (listů, květů, větviček, kůry) a jednoduchých šablon. Šablony jsou vytvořeny ze čtvrtky, ale oblíbená jsou i bramborová tiskátka, razítka z korkových zátek nebo plastických gum. Neméně zajímavé jsou otisky rukou, prstů, nehtů, chodidel. Žáci otiskují s pomocí temper nebo barev Remakol na čtvrtku nebo silnější karton.

Další, méně složitou technikou, je rytí do tuše, která má voskový podklad. Žáci si barevnými voskovkami zbarví menší formát čtvrtky (max. formát A5) tak, aby z voskovek byla silná vrstva. Poté ho přetřou černou tuší. Po zaschnutí ryjí obraz pomocí např. suché jehly, ale i nůžek, hřebíku, klíče. V této technice

⁴ Polcar, M.; Arbanová, L.: *Grafika – kultura a technika reprodukováného obrazu*, (str. 19).

musí přemýšlet o jednotlivých krocích a výsledném obraze, což připomíná náročnější grafické techniky. Objevuje se zde kontrast – černé barvy tuše a barevného voskového podkladu.

Zajímavá je kresba obrazu bílou voskovkou na čtvrtku a její následné zabarvení tmavými odstíny vodovek, čímž je kresba voskovkou viditelná. Děti se procvičují v tvorbě rozmanitých linií, struktur a ploch.

Ve druhém ročníku PVV žáci objevují techniku frotáže. Na slabší papír pomocí měkké tužky nebo voskovek přenášejí otisk reliéfní struktury daného objektu. Objektem mohou být opět přírodní materiály, ale také frotáže věcí, které najdou ve škole, jako například struktury dlaždic, podrážek bot atd.

Další technikou je malba klovatinou tzv. „*gumotisk*“. Klovatina se pro rychlejší zasychání a snadnější vymývání ředí vodou. Žáci takto vzniklou směsí malují (různými druhy štětců) na čtvrtku, která je nejčastěji ve formátu A2/A3, ale i rozměrů atypických (čtverec, obdélník, trojúhelník). Po zaschnutí klovatiny celou čtvrtku zatřou suchým pastelem. Následuje „velké překvapení“ či „kouzlo“ ve formě vymytí namalované stopy a zanechání bílých míst, které tvoří požadovaný obraz.

V druhém ročníku PVV se žáci seznamují s takovými technikami jako je sádroryt, otisky z hliněné matrice, monotyp. Záleží na dané skupině dětí, jaký typ práce je pro ně zajímavý.

Podle úrovně dané třídy mohou být ve výuce PVV zařazeny první zkušební Společné tisky například metodou tisku z koláže (viz. dále).

1. stupeň Základního studia navštěvují žáci od 9ti do 15ti let. V tomto případě už přistupují k tradičním, ale i zcela novým grafickým technikám. Ve vyučování je zastoupen jak tisk z výšky a hloubky, tak tisk z plochy. Tito žáci vytvářejí složitější skupinové práce, několikabarevné a společné tisky.

Vybranými technikami tisku z výšky jsou tisk z koláže a linoryt. Tisk z hloubky je zastoupen papírorytem⁵, tisk z plochy monotypem. Do budoucna je potřeba ateliér vybavit pomůckami pro sítotisk. Monotyp z grafických technik nejvíce

⁵ O těchto třech technikách více níže, detailně budou popsány v kapitole autorského projektu.

připomíná malbu. Jeho specifikem je to, že z připravené matrice se pořídí pouze jeden otisk. S monotypem se dá pracovat mnoha způsoby. Na desku se nanese barva, poté se různými nástroji tvoří stopy. Další způsob práce je takový, že se na čistou desku maluje tiskařskými barvami a poté pořídí otisk.

Se staršími dětmi se využívají možnosti xerografiky, pomocí kopírky formátu A3. Děti komponují s rozličnými materiály, pořizují jejich kopie. Kopírka dokáže zachytit struktury předmětů. Se vzniklými tisky dále pracují – rozstříhávají a znovu sestavují, kolorují je apod.

4.1 Specifické možnosti společného tisknutí na SZUŠ

Skupinu žáků na SZUŠ tvoří zpravidla 9 – 15 žáků. Žáci ve skupinách jsou různého věku, ale maximálně v rozmezí tří let. Pro společný tisk žáci tvoří skupiny v počtu 4 - 5 dětí. Někdy soutisk matric dělají pouze dva nebo tři žáci, v některých případech celá třída (závisí na variacích tématu).⁶

Pro společné tisknutí jsou, z mého pohledu, v ZUŠ lepší podmínky než na běžné Základní škole. Výuka se liší ve větší hodinové dotaci, lepší vybaveností pomůckami, žáci komponují na rozměrnější formáty papíru. Společné tisky jsou zpravidla součástí větších výtvarných celků. Společné tisknutím, společná práce se váže na výstupy, které stanovuje „*Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké školy*“.⁷ Žák se prostřednictvím společné tvorby učí sebepoznání a schopnosti stanovit si dílčí cíle, které dokáže realizovat a zároveň komponuje s grafickými prvky. Vnímá smyslové podněty a přetváří je do vizuální formy – obrazu. Při tvorbě matrice se inspiroje na jedné straně svou fantazií nebo na druhé straně realitou a ukázkami z Výtvarné kultury.

Při řešení Výtvarného úkolu se s ostatními žáky prostřednictvím společné práce učí řešit dané problémy, experimentovat. Při komunikaci si osvojuje

⁶ V autorském projektu budou využity všechny tyto možnosti.

⁷ „*Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání (RVP ZUV) je kurikulární dokument státní úrovně, který normativně stanoví obecný rámec základního uměleckého vzdělávání.*“ RVP ZUV, (str. 61).

návyky pro vhodnou argumentaci, učí se adekvátně reagovat, diskutovat, prosadit sebe a svůj názor a zároveň respektovat názory druhých. Při práci se umí poučit od zkušenějších spolužáků, obhájí nebo změní vlastní postup a neposlední řadě se podílí na utváření pravidel týmové spolupráce.

Při společném tisku je neméně důležitá reflexe vlastní práce a reflexe vlastní osoby z pohledu celé skupiny. „Reflexí“ podle RVP rozumíme *„schopnost postihnout hlavní rysy díla na základě získaných teoretických poznatků i poznatků získaných interakcí s uměleckým dílem (jeho prožitím). Lze ji pojmout jako vlastní výpověď o díle“*.⁸

K reflexi zpravidla dochází po skončení práce v rámci hodnocení. Žák se prostřednictvím reflexe učí prezentovat svoji práci, její klady a zápory. Hodnotí, co se mu zdařilo a co příště může zlepšit. Zároveň posuzuje práci druhých ve vztahu k práci vlastní.

„Reflexe“ je provázána a podmíněna termínem „recepce“. *„Recepce je akt přijetí umění (uměleckého díla) v rámci umělecké komunikace. Recepce je východiskem k reflexi, která využívá jednak teoretických poznatků, jednak možnosti si s žáky „znovuzpřítomnit“ umělecký prožitek a zážitek.“*⁹

Žáci prostřednictvím recepce vypovídají o svých prožitcích, které v průběhu společné práce zaznamenali. Mohou vytknout, s kým se jim dobře pracovalo, co je na práci nejvíc bavilo, jaký přínos pro ně měla apod.

⁸ RVP ZUV, (str. 61).

⁹ RVP ZUV, (str. 61).

5.0 Autorský projekt společných tisků

Za nosné téma vlastního projektu jsem zvolila námět „*Zahrada a vše co k ní patří*“. Domnívám se, že toto téma je blízké a zajímavé nejen pro mě, ale i pro žáky všech ročníků. Naše SZUŠ se nachází na kraji Hlavního města Prahy. Řeporyje byly v minulosti samostatnou vesnicí a z tohoto důvodu mnoho dětí žije se svými rodiči a někdy také prarodiči v domech s prostornými zahradami. V zahradě prožívají velkou část svého dětství se všemi dobrodružstvími, které „opravdová venkovská zahrada nabízí“. Stejně vzpomínky na zahradu mám i já. Jednotlivé Výtvarné řady nebo náměty realizovaly děti od Přípravné Výtvarné výchovy do 5. ročníku 1. stupně Základního studia, to znamená žáci ve věku asi 5/6 až 13 let.

5.1 Didaktický projekt „*Zahrada a vše co k ní patří*“

Pojem „*Didaktický projekt*“ popisuje větší a rozsáhlejší výtvarný celek. Učitel a žáci zde téma rozvádí z různých pohledů, různými výtvarnými technikami a zároveň se snaží pochopit jeho širší souvislosti. Výtvarný projekt začíná představením základních linií – společným rozborem tématu ze všech úhlů, například prostřednictvím myšlenkových map. Zkoumá téma, jeho možnosti a proměny, část projektu vychází z inspirace obrazové dokumentace a vazby na historii a současnost Výtvarného umění.

Součástí projektů bývají „*Výtvarné řady*“. Jsou „*krátkými a srozumitelnými útvary, v nichž převládá jedna nosná myšlenka. Skládá se z několika na sebe navazujících kroků, jejich následnost má lineární charakter.*“¹⁰ Učitelé na ZUŠ častěji ke své práci volí Výtvarné řady než Výtvarné projekty, zvláště kvůli přehlednosti a srozumitelnosti. Součástí autorského projektu je mnoho Výtvarných témat a námětů (např. „*Zahrada Jiřího Trnky*“), které se k zahradě

¹⁰ Roeselová, V.: *Didaktika VV 5*, (str. 78).

vztahují a několik návrhů Výtvarných řad, z kterých jsou některé realizované (např. „Brouci“, „Ptáci“).

5.1.1 Myšlenková mapa

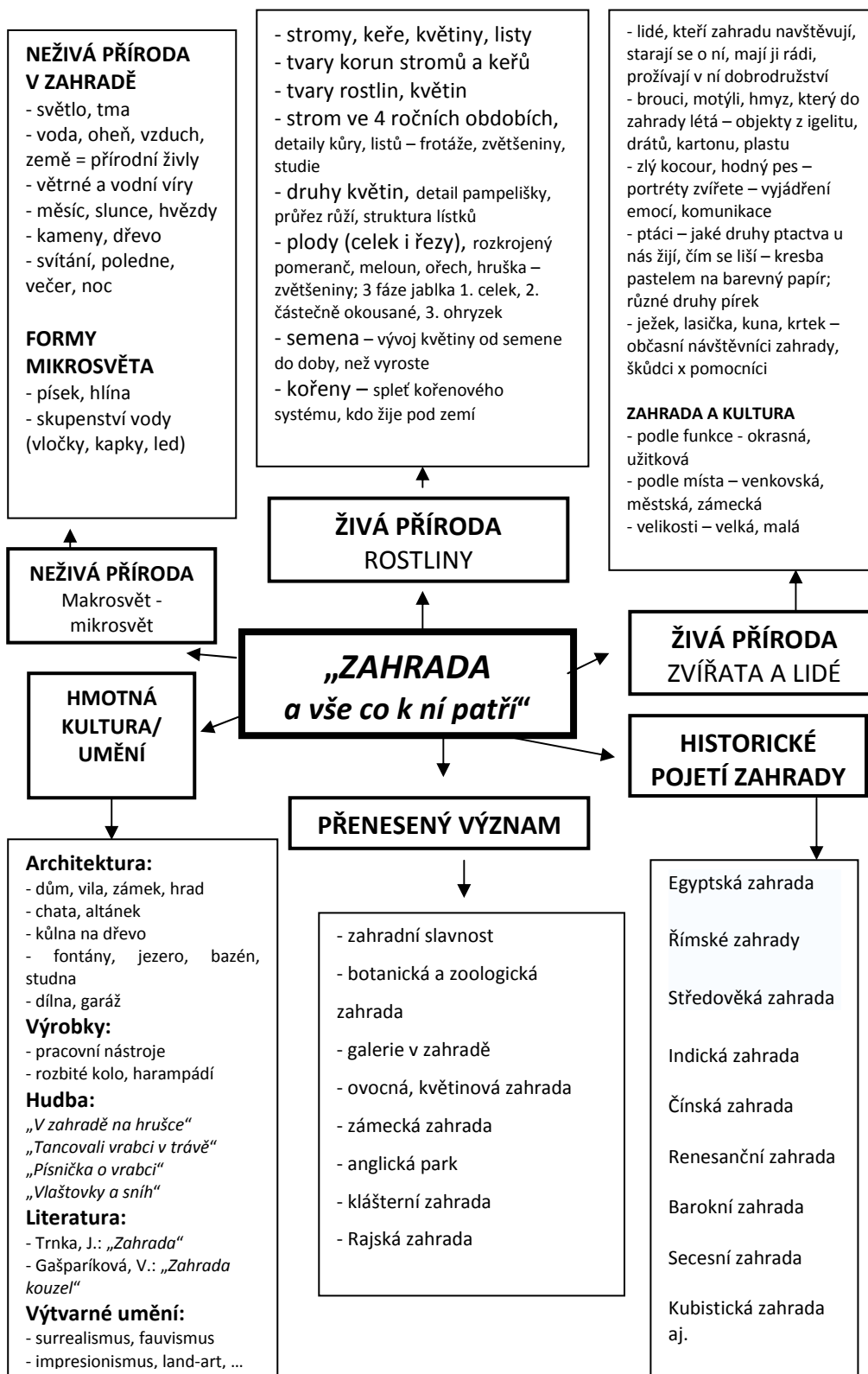
Při plánování projektu nebo Výtvarné řady je vhodné, aby se nejdříve pro vybrané téma vytvořila tzv. „*Myšlenková/mentální mapa*“. Ta přehledně zaznamenává nápady spjaté s nosnými náměty. V myšlenkových mapách bývá text graficky propojen, spolu se svými souvislostmi, které vyznačují šipky. Někdy mohou být součástí textu také obrázky. Myšlenkové mapy ve Výtvarné výchově slouží k tomu, aby učitel objevil všechny smysly a detaily námětu, zmapoval je do hloubky a našel vazby na Výtvarnou kulturu.

Karla Cikánová ve svých přednáškách z Didaktiky Výtvarné výchovy¹¹ na katedře Výtvarné výchovy Univerzity Karlovy doporučuje, aby myšlenková mapa vycházela z vazeb na živou a neživou přírodu, hmotnou kulturu a umění, historii a zmiňovala přenesený význam názvu projektu.

Dále mluví o tzv. „*Námětové mapě*“. Ta může být řazena podle technik, v nichž se náměty v projektu objevují (např. kresba, malba, grafika, prostorová tvorba atd.). Neméně důležitá je mapa námětů vycházejících z Výtvarného umění. Ta ukazuje konkrétní díla a umělce z historie Výtvarné kultury, které určité téma z projektu zpracovali. Následující tabulky ukazují myšlenkovou, námětovou mapu a přehled vycházející z dějin Výtvarné kultury pro autorský projekt.

¹¹ Přednášky uskutečněny v zimním a letním semestru 2009/2010.

Myšlenková mapa projektu: „Zahrada a vše co k ní patří“.



Námětová mapa: „Výtvarné umění“.

„ZAHRADA a vše co k ní patří“



Výtvarné náměty: VÝTVARNÉ UMĚNÍ



VN: „Snídaně v zahradě s Claudem Monetem“.

Kresba figur v prostředí zahrady pastelem na barevný papír, zachycení ranního světla a nálad figur.

VN: „Akce v zahradě“.

Jak lze ozvláštnit zahradu, objekt z nalezených přírodnin. Inspirace akčním uměním Huga Demartiniho.

VN: „Lekniny v jezírku jako impresionisté – Claude Monet“.

Malba temperovými barvami podle skutečného modelu, důraz na odstíny barev, působení světla, rozlišení teplých a studených barev.

VN: „Červené stromy Maurice Vlamincka“.

Malba temperovými barvami. Užití „netradičních“ barev pro studii stromu. Inspirace Fauvismem.

VN: „Modrý kůň? Modrý pes a modrá kočka – Franz Marc“.

Abstraktní malba temperovými nebo akrylovými barvami.

VN: „Frotáže nalezených přírodnin ze zahrady“.

Frotáže křídami, voskovkami, tužkou. Inspirace Max Ernst.

VN: „Fantastičtí ptáci Hanse Arpa“.

Reliéf z modelářské hlíny.

VN: „Jezerní zahrada s paní Toyen“. Abstraktní malba.

VN: „Paul Klee a jeho zahrada v noci“.

Jak vypadá zahrada za tmy? Liší se od zahrady zalité sluncem?

Námětová mapa: „Živá a neživá příroda“.

„ZAHRADA a vše co k ní patří“

Výtvarné náměty: ŽIVÁ A NEŽIVÁ PŘÍRODA (vybrané příklady)

MALBA

VN: „*Brouci a motýli*“. Temperové barvy.

VN: „*Strom – čtyři roční období*“. Zachycení podoby stromu, každá část bude v jiném ročním období např. jaro - strom rozkvetlý, apod.

VN: „*Zuřivý pes – mazlivá kočka*“. Vyjádření emocí zvířat.

KRESBA

VN: „*Kdo všechno žije v zahradě?*“. Pastel do mokrého podkladu.

VN: „*Listy pod mikroskopem*“. Kresba tužkou, přírodním uhlím – studie listů – zvětšeniny, detaily, frotáže listů, apod.

VN: „*Zátiší s ovocem*“. Studijní kresba pastely do mokré podkladové čtvrtky.

VN: „*Léčivá a jedovatá rostlina*“. Barevné tuše, perokresba (pastelky).

GRAFIKA

VN: „*Zima přichází*“. Linoryt, dřevořez, pochopení pojmu „kontrast“.

VN: „*Neviditelné kouzelné květiny*“. Gumotisk, pastely.

VN: „*Dům, ve kterém bych chtěl žít*“. Tisk z koláže, různé materiály (vrstvení čtvrtek, kartonů, látek, krajek, provázků,...).

OBJEKTOVÁ A AKČNÍ TVORBA

VN: „*Obydlí pro bytost*“. Land-art – práce v exteriéru s přírodninami.

VN: „*Komár – zlý nebo hodný hmyz?*“ Objekt – igelit, alabal, dráty.

VN: „*Sázím květiny*“. Objekt, noviny, tapetové lepidlo, barveno Remakolem.

VN: „*Sněží*“. Skupinové hry v zasněžené zahradě, land art.

KOLÁŽ

VN: „*Strom jako domov mnoha zvířat*“. Koláž z obrázků, dokresleno.

JINÉ

VN: „*Ryba, rybka, rybička*“. Origami - různé skládačky ryb, vodních živočichů. Kompozice do namalovaného podkladu.

Volba výtvarné techniky úzce souvisí s vybraným tématem. Ne všechny Výtvarné náměty v projektu „Zahrada a vše co k ní patří“ se dají řešit grafickými technikami. Vedle grafiky jsou v projektu navržena témata pro kresbu, malbu, koláž, modelování sochařskou hlinou, ale i objektovou tvorbu.

Jednotlivé společné grafické tisky jsou realizovány ve třech grafických technikách, které jsou podle Ivana Špirka pro společné tisknutí nejvhodnější. Jsou jimi tisk z koláže, linoryt a papíroryt. Pro přehlednost je nutné každou z vybraných technik stručně popsat. Následuje popis Výtvarné řady nebo Výtvarného námětu, jejichž součástí je společný tisk. Dále je obrazová dokumentace každého z realizovaných námětů.

5.1.2 Tisk z koláže

Tato grafická technika je někdy zařazována mezi přípravné grafické techniky. Její hlavní princip spočívá ve vrstvení papíru nebo jiných materiálů. Na tvrdý karton nebo čtvrtku se vytvoří požadovaný obraz pomocí silnějších papírů. Využívají se jejich struktury. Koláž může být tvořena i netradičními materiály jako např. rozličnými hadříky, krajkami, provázky, nasbíranými přírodninami, plasty, jemnými plíšky a drátky, apod. Takto připravená matrice se pomocí tiskařského válečku naválí barvou a otiskne na papír. Z matrice lze vytvořit několik kopií, tisknout je možno, dokud se matrice nezničí. Její životnost závisí na použitých materiálech a pečlivosti při její přípravě. S matricí můžeme pracovat dalšími způsoby. Dá se rozstříhat, čímž vznikají efekty pohybu například u figur nebo zvířat. Při tisku můžeme matrici otáčet, přetiskovat přes sebe několika barvami. U zkušenějších učitelů je obvyklé kolorování hotových výtisků nebo použitých matric. Lze kombinovat různé techniky. Jiným způsobem tištění může být množení na způsob frotáže nebo slepotisku.

5.1.2.1 Výtvarný námět: „Zahrada Jiřího Trnky“

Tento Výtvarný námět byl určen nejmladším žákům, navštěvujícím Přípravnou Výtvarnou výchovu a 1. ročník Základního studia, to znamená pro žáky ve věku asi 4/5 – 8/9 let. Inspirací byla stejnojmenná kniha, ilustrace a příběh autora Jiřího Trnky (*1912 – 1969). Tento námět jsem vybrala z toho důvodu, že kniha nabízí pohled do fantastické kouzelné zahrady a u dětí tohoto věku vzrůstá zájem o zobrazení lidské postavy. Hlavními aktéry jsou malí kluci, kteří objeví rozvrzaná vrátka, otevírající prostor k dobrodružstvím za spolupráce starého trpaslíka a zpočátku nevládného kocoura. To hluboce oslovuje děti Přípravné Výtvarné výchovy, ale také dospělé. Žáci se s příběhem seznámili v podobě audio nahrávky a společného rozboru příběhu.

Lidské a zvířecí postavy jsou v podání žáků v některých případech schematické (roztažené ruce) a statické. To je dáno věkem dětí, které se nyní nacházejí v kresebném vývoji výtvarného figurativního projevu v obdobích Popisného symbolismu (5 - 6 let) a Realismu (7 – 8 let). Helena Hazuková a Pavel Šamšula se ve své Didaktice Výtvarné výchovy k těmto věkovým obdobím vyjadřují takto: *„Popisný symbolismus ve věku 5 – 6 let – lidská postava je podávána již víceméně přesně, ale jako syrové symbolické schéma. Charakteristické tvary jsou místy nadměrně hrubě a každý z nich je konvenční formou. Obecné schéma vykazuje u různých dětí jisté typové odchylky, ale totéž dítě drží se ve většině případů a po dlouhou dobu značně houževnatě téhož oblíbeného tvaru.“* O vývojovém stupni dětí ve věku 5 – 6 let hovoří takto: *„Kresby (platí i pro grafiky) jsou dosud spíše logické nežli vizuální. Dítě klade na papír to, co ví, nikoliv to, co vidí, a dosud myslí spíše na rodový typ nežli na přítomnost jedince (u námětů „Zahrada Jiřího Trnky“ se děti zaměřily zejména na tvorbu chlapeckých postav). Schéma věrněji vystihuje detaily z myšlenkových asociací nežli z rozboru vjemů. Objevují se pokusy o tvář z profilu (zde u zvířecích postav), ale dítě dosud nedbá o perspektivu, neprůhlednost, zkracování a všechny důsledky jednotnosti stanoviska. Vzrůstá*

*zájem o dekorativní podrobnosti.*¹² Tato specifika dětského projevu byla v minulosti považována za „chyby“, v současnosti jsou mnoha učiteli vnímána jako přirozený stupeň ve vývoji.

Výtvarný námět: „Zahrada Jiřího Trnky“

Výtvarná technika: Tisk z koláže, společný tisk, formát čtvrtky A1/A2/atypický – bílý/barevný podklad, velkoformátový balicí papír.

Motivace: Poslech vybraných částí příběhu („*Seznámení s pěti kluky a kocourem*“; „*Kocourovy blechy*“), společný rozbor příběhů, rozhovor.

Výtvarný problém: Žáci se rozdělili podle přátelství do dvou skupin (každá skupina zobrazovala jeden příběh). Podle přání dětí byly přiděleny jednotlivé postavy. Pro ty měli jednotliví žáci vytvořit matici (obr. č. 26). Po dokončení matrice jsme pořídili otisk, který žáci vystřihli a po domluvě se svou skupinou nakomponovali na daný formát papíru tak, aby podle jejich uvážení odpovídal poslechnutému příběhu (obr. č. 27, 28, 29, 30 a 31).

Dále jsme využili matrice, které jsme stejně jako tisky nalepili na velký formát balicího a barevného papíru do děje příběhů. Podkladový papír (pozadí) děti také kolorovaly.

¹² Hazuková, H.; Šamšula, P.: *Didaktika Výtvarné výchovy I.*, (str. 69).



Obr. č. 26; Žáci PVV – 1. roč. při tvorbě papírových matric pro společný tisk.



Obr. č. 27; Připravené matrice k tisku; vytištěné matrice; zkušební tisky na společném formátu.



Obr. č. 28; VN: „Zahrada Jiřího Trnky“;

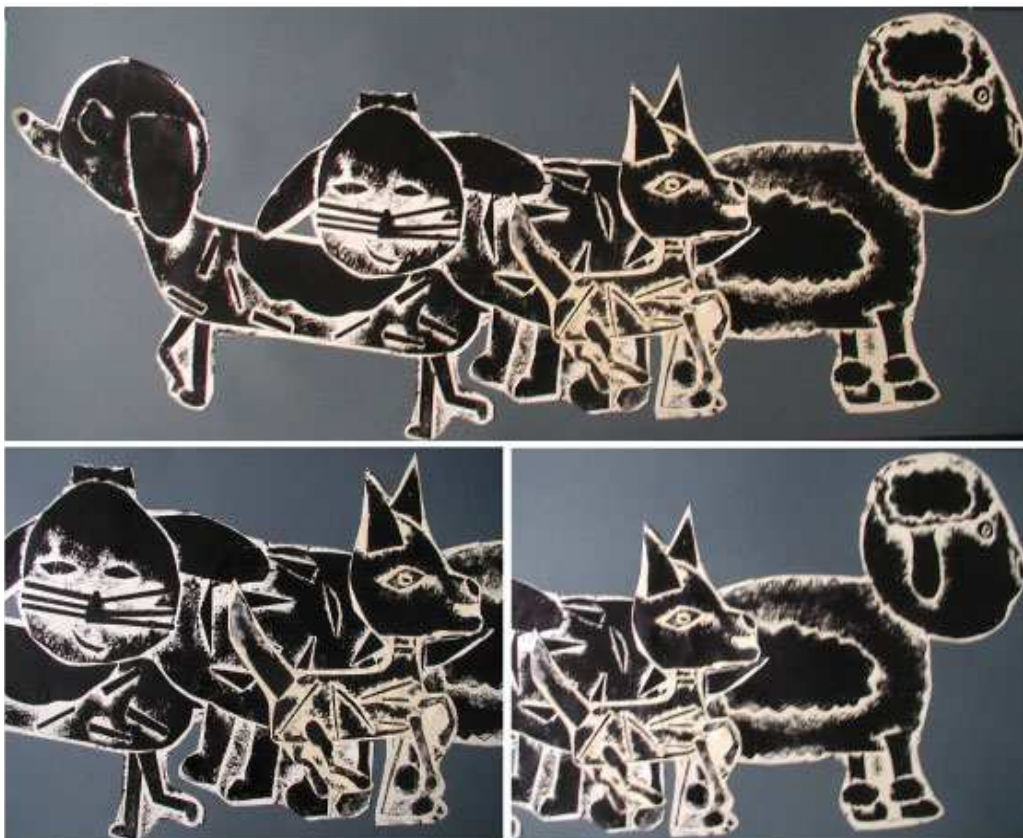
Horní fotografie: VN: „Seznámení s pěti kluky a kocourem“.

Společný tisk jedné pracovní skupiny na formát čtvrtky A1.

Dolní fotografie: VN: „Kocourovy blechy“.

Společné tisky 2-3 žáků. Podmalba voskovky a vodovky na balicí papír formátu A2.

Školní rok 2010/2011.



Obr. č. 29; VN: „Kocourové blechy“;

„A na tom kopečku přicházeli ti psi, jeden za druhým jako prve ti kluci“. Úryvek z audio nahrávky příběhu.

Společný tisk další třídy žáků.

Horní fotografie: Tisk.

Dolní fotografie: Vybrané detaily.

Šedivý podkladový papír evokuje noc v tajemné zahradě.

Žáci se po dohodě snažili o to, aby každý pes vypadal úplně jinak – důraz na druhové odlišnosti.



Obr. č. 30; VN: „Seznámení s pěti kluky, trpaslíkem a kocourem – jako na školní fotografii“.
Práce další pracovní skupiny.
Zelený podkladový papír připomíná prostředí zahrady jako varianta k barevným podmalbám.



Obr. č. 31; VN: „Kocourovy blechy“.

Matrice sestaveny do příběhu: „A lopucha se pomalu pohnula, listy se rozhrnovaly a najednou „hup“ a před nimi stál kocour, starý, zlý kocour. Šklebil se a drbal se přední nohou na bříše v kožiše: „Račte snad blechy pánové?“ vytáhněte si je za uši, ...“ Úryvek z audio nahrávky příběhu.

Horní fotografie: Celková kompozice.

Dolní fotografie: Vybrané detaily psů a šklebícího se kocoura, který rozhazuje blechy.

5.1.3 Linoryt

Tato technika je, stejně jako tisk z koláže, zástupcem tisku z výšky. Linoryty patří pro svou menší technickou náročnost v Základních uměleckých školách k často používaným a oblíbeným technikám. Obraz se do lina tvoří rýtky s profilem V a U, které mají různé velikosti a síly linií. Plochy, které nejsou odryté, se naválí tiskařským válečkem. Zachytí barvu a po projetí matrice tiskařským lisem vytvoří otisk.

„Linoryt nabízí širokou škálu výrazových možností. Dítě, které začíná poprvé pracovat na linorytové desce většinou ryje tak, že rýtkem kreslí pouze linie – vyrývá linky do plochy desky a výsledkem je negativní kresba. Je to nejjednodušší způsob tvorby linorytu. S přibývajícím zkušenostmi a správným vedením učitele se žák naučí kresbu odrývat, což znamená, že se odryje větší plochy lina. Linoryt však nepracuje pouze s liniemi a plochami, ale také se strukturami vznikající prací s rýtkem.“¹³

Linoryt je také technikou, z které se dají tvořit mnohobarevné, efektivní tisky. Matrice se buď přetiskují vedle sebe, nebo postupně odrývají a tisknou od nejsvětější po nejtmavší barvu.

5.1.3.1 Výtvarná řada „Brouci“

Výtvarná řada s názvem „Brouci“ byla určena pro žáky 1. – 5. ročníku (přibližně 9 – 12/13 let). Během této práce se zdokonalovali v technice malby a míchání barev. Pracovali s linorytem, ale i s přípravnými grafickými technikami jako např. s otisky, gumotiskem. Novou technikou byla pro žáky tvorba s odpadovým materiálem, konkrétně s plasty. Seznámili se s plastikami Veroniky Richterové (*1964). Poslední částí Výtvarné řady byly společné tisky,

¹³ Polcar, M.; Arbanová, L.: *Grafika – kultura a technika reprodukováného obrazu*, (str. 27).

při kterých mimo jiné prohlubovali své sociální a komunikativní kompetence. Poznali tvorbu čínského mistra Fanga Lijuna (*1963).

1)

Výtvarný námět: „Můj brouk“.

Výtvarná technika: Kresba suchými pastely na balicí papír, formát A1.

Motivace: Fotografie z encyklopedie o broucích. Motivační rozhovor o životě brouků, poznávání různých druhů brouků, porovnávání tvarů těla, struktur apod.

Výtvarný problém: Každý žák si vybral brouka, který ho nejvíce zaujal a tohoto brouka se snažil co nejpřesněji, realisticky zobrazit. Fotografie svého brouka nalepil vedle kresby.

2)

Výtvarný námět: „Brouk pod mikroskopem“.

Výtvarná technika: Otisky šablon, gumotisk, rozpíjení barev, vodovky, pastely, tempery, kruhový formát čtvrtky.

Motivace: Ukázky obrazu z mikroskopu, pojem „mimikry“.¹⁴

Výtvarný problém: Žáci pracovali s broukem z minulé hodiny, dbali při tom na zachování původní barevnosti. Svého brouka si měli představit, jak by vypadal 1000x a více přiblížený, jak by ho viděli v mikroskopu. Do 3 kruhových náhledů otiskovali, rozpíjeli barvy, tvořili gumotisk v barvách, které měli na svém původním broukovi.

3)

Výtvarný námět: „Letící hmyz“.

Výtvarná technika: Objekt z plastů, PET lahví, víček, igelitu; tavicí pistole.

Motivace: Rozhovor o odpadových materiálech a jejich využití v umění.

¹⁴ Pojem mimikry „poprvé použili W. Kirby a W. Spence ve 4 svazkovém díle „Introduction to Entomology“, (1815-1826) roku 1817 pro jev, kdy se hmyz podobá částem rostlin. Slovo mimeze pochází z řeckého slova *mimésis* (napodobení).“ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mimikry>

Výtvarný problém: Žáci měli za úkol z doneseného PET materiálu stříháním, řezáním, deformováním, lepením vytvořit letící hmyz. Po dokončení úkolu jsme hotové brouky fotografovali v prostorách školní zahrady. Děti vybíraly v zahradě vhodná místa pro usazení jejich brouků. Poté jsme společně se žáky instalovali brouky v prostorách školy – zavěšením na vlasce v otevřeném prostoru nad schodištěm.

Vazba na výtvarné umění: Ukázky prací Veroniky Richterové z výstavy „*PET Tropicana*“ v Botanické zahradě v Praze (2010).

4)

Výtvarný námět: „*Hmyzí roj*“.

Výtvarná technika: Linoryt, společný tisk na formát A1.

Motivace: Fotografie z atlasu hmyzu, rozhovor o jejich životě. Ukázka děl Čínské malby z výstavy v galerii Rudolfinum, rok 2008 (Fang Lijun).

Výtvarný problém: Každý žák si vybral jednoho živočicha, kterého chtěl pro společný tisk ztvárnit. Pro oživení Výtvarné řady žáci nezobrazovali jen brouky, ale i včely, vážky, mravence. Celá třída utvořila několik společných tisků na čtvrtky a s matricemi komponovala na barevný papír (obr. č. 33, 34, 35 a 36).



Obr. č. 31; Tisk linorytových matric, tiskařský lis a váleček.



Obr. č. 32; Otištěné matrice. Školní rok 2010/2011.



Obr. č. 33; VN: „Hmyzí roj“;

Několikabarevný tisk matic, formát čtvrtky A1.

Žáci sami matrice naváleli barvou, poté tiskli ručně, pomocí nůžek.

Kompozice brouků byla utvořena po dohodě ve skupinách (např. horní fotografie zobrazuje hromadný únik hmyzu z formátu čtvrtky, dolní fotografie pak červeného mravence, který útočí na brouky a vážky, ti všemi směry utíkají a odlétají).



Obr. č. 34; VN: „Hmyzí roj“;
Zajímavé detaily předchozích tisků.



Obr. č. 35; VN: „Hmyzí roj“; Otištěné matrice uspořádané do kompozic na zelený podkladový papír – hledání variant pro tisk.
Práce stejné pracovní skupiny, jako předchozí tisky.



Obr. č. 36; VN: „Hmyzí roj“; Vybrané detaily otištěných matic.

5.1.4 Papíroryt

Papíroryt je technikou tisku z hloubky a nabízí široké vyjadřovací možnosti. I tato technika patří na ZUŠ mezi velmi často využívané. Není tolik náročná na materiál a přípravu. K vytvoření matrice je třeba silnější papír, který se nejdříve pokryje vrstvou laku. Lak se natírá na napnutý papír štětcem ve dvou nebo třech vrstvách. Ivan Špirk však místo takto připravené matrice volí křídový papír vyšší gramáže, do kterého jde suchou jehlou rýt stejně kvalitně jako do laku. Křídový papír jsem pro žáky vybrala i já. Výhodou je, že se nemusí žádným způsobem předem připravovat.

Do vrstvy laku (křídového papíru) se tvoří stopa ostrým hrotem (hřebíkem, suchou jehlou), který vrchní vrstvu porušuje a odkrývá papír. Kromě linií se

dají lehce odkrývat celé plochy laku. Takto porušený papír potom dobře udržuje barvu. Papírová matrice se dá zpracovávat také trháním, vyříznutím tvarů, mačkáním, stříháním, čímž se tvoří rozmanité struktury. Barva se zatírá do odkrytých míst a z laku se stírá pryč jemnou tkaninou.

5.1.4.1 Výtvarná řada „Ptáci“

V technice Papírorytu jsem koncipovala Výtvarnou řadu s názvem „Ptáci“, protože právě oni vnášejí svým „zpěvem“ a cvrlikáním do zahrad příjemnou atmosféru a harmonii. Stejně jako předchozí řada, byla určena pro žáky 1. - 5. ročníku. Zahrnovala plošnou tvorbu, ve které byl kladen důraz hlavně na studijní malbu a kresbu, ale i tvorbu Objektovou, která byla naopak založena na fantazii.

1)

Výtvarný námět: „*Vyhynulý Pelagornis*“.

Výtvarná technika: Objekt ze staré židle, novin, tapetového lepidla, krepeových papírů různých barev, barveno Remakolem.

Motivace: Úvod do života ptáků. Rozhovor o době (třetihory), kdy Pelagornis žil, asociace, jak mohl vypadat, jaké měl barvy, čím se živil, kde a jak hnízdil apod.

Výtvarný problém: Žáci měli za úkol ve 2-4 členných skupinách ze staré židle vytvořit Pelagornise, podle své vlastní představy a fantazie.

2)

Výtvarný námět: „*Studijní malba ptáka*“.

Výtvarná technika: Malba tempery/Remakolem na formát A1.

Motivace: Fotografie z encyklopedie.

Výtvarný problém: Každý žák si vybral jednu fotografii ptáka, který žije v ČR. Podle této fotografie komponoval malbu podle reality. Žáci se učili rozlišovat teplé a studené barvy, míchat jejich odstíny.

3)

Výtvarný námět: „*Pírko skutečné a vymyšlené*“.

Výtvarná technika: Perokresba. Kolorováno vodovkami. Formát čtvrtky A4.

Výtvarný problém: Žáci si na hodinu donesli pírka, nalezená v přírodě. Každý žák dělal dvě studie pírka. První pírko bylo ztvárněné realisticky, podle modelu. Druhé pírko bylo zcela fantaskní, děti vymýšlely, jaký tvar a barvu pírka mohl mít například již zmíněný Pelagornis.

4)

Výtvarný námět: „*Ptáci v našich zahradách*“.

Výtvarná technika: Papírorýt do křídového papíru, společný tisk na formát čtvrtky A1/A2/atypický. Podmalby vodovky, tuše.

Motivace: Vyhledání informací o ptácích žijících v ČR.

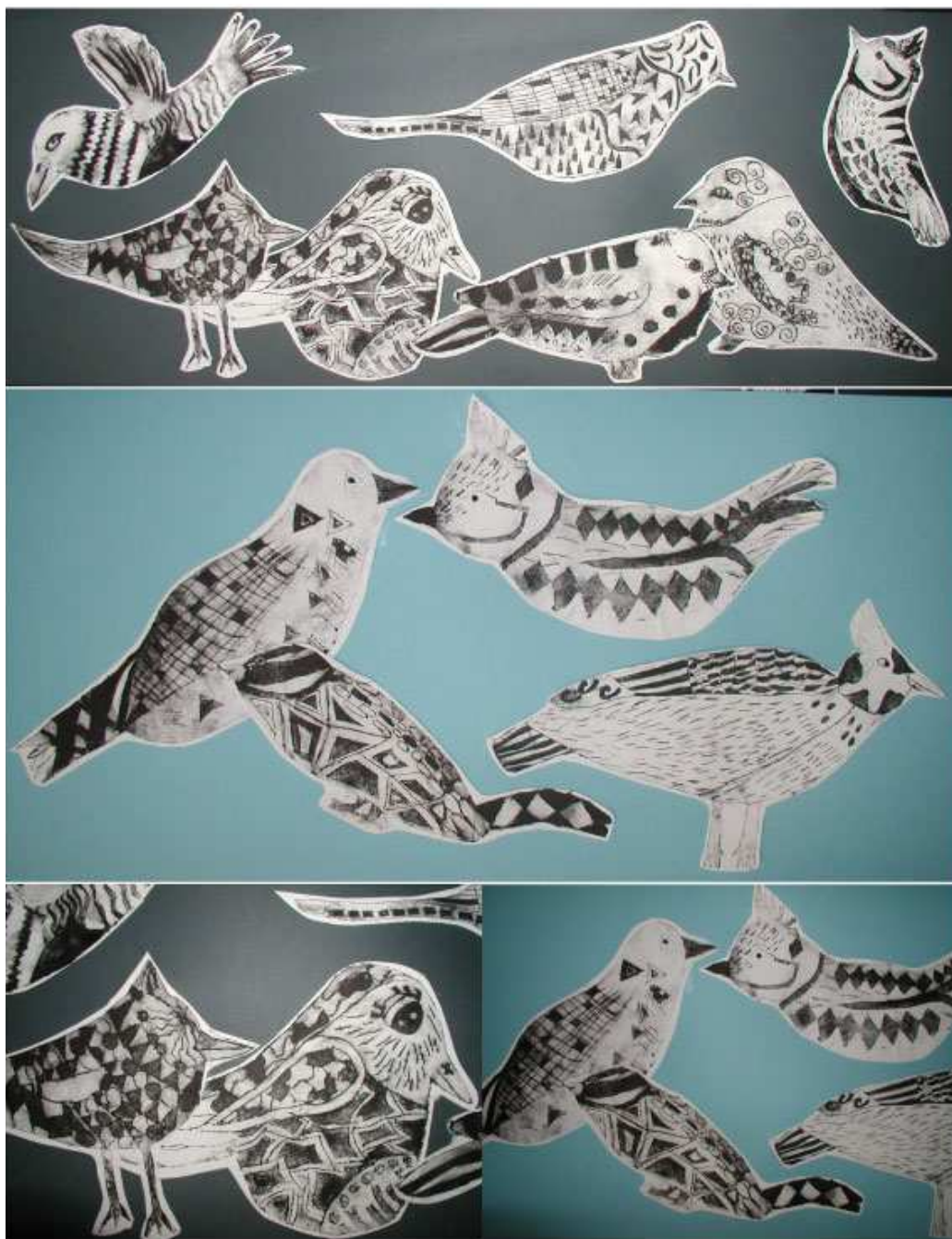
Výtvarný problém: Žáci si vybrali podle fotografie ptáka, kterého chtěli ztvárnit. Suchou jehlou ryli a odstraňovali povrch křídového papíru (obr. č. 37 a 38). Jednotlivé ptáky (jejich matrice) vystřihli (vytrhávali). Následoval jejich otisk. Hotové otisky (i matrice) nalepovali na podmalbu nebo barevný papír. Jednalo se o části zahrad se stromy, ploty, krmítky, hnízdy atd. (obr. č. 39, 40, 41, 42).



Obr. č. 37; Horní fotografie: Žáci ve věku 8 a 10 let při tvorbě matic pro papíroyt.
Dolní fotografie: Ukázky hotových matic.



Obr. č. 38; Horní fotografie: Ukázka hotových matic a inspiračního vzoru.
Dolní fotografie: Zkušební kompozice pro společný tisk.



Obr. č. 39; VN: „Ptáci v našich zahradách“;

Horní fotografie: Ptáci v popředí obrazu sedí na vajíčkách, ostatní přilétají a odlétají z hnízda. Společné tisky jedné pracovní skupiny.

Pro snadnější manipulaci při komponování a díky omezené velikosti tiskařského lisu jsou tisky vystřihány a následně nalepeny na společný formát.

Podklad barevný papír jako noční a denní obloha.

Školní rok 2011/2012.



Obr. č. 40; VN: „Ptáci v našich zahradách- ptačí dům“. Otištěné papírorytové matrice. Světle modrý podkladový papír jako obloha. Žáci se při komponování snažili o překrývání matic, čímž naznačili perspektivu, která by jinak v tiscích chyběla. U ptáků se snažili o vytvoření situací – v popředí jsou ptáci, kteří stojí na nohách či hnízdí, ostatní létají, komunikují spolu. Důraz na druhové odlišnosti.



Obr. č. 41; Stejný Výtvarný námět zpracovaný žáky 1. – 3. ročníku.
 Podmalby a kresby tuší jako kontrast k jednobarevnému podkladovému papíru.
 Horní fotografie: Otištěné matrice s podmalbou vodovkami.
 Dolní fotografie vlevo: Otisky na společném formátu A1, dokresleno tuší.
 Dolní fotografie vpravo: Detail sýkorky přilétající ke krmítku.



Obr. č. 42; Vybrané detaily z podbarvených tisků.
Horní fotografie: Otištěné matrice na podmalbě.
Dolní fotografie: Otisky na podmalbě.

5.2 Závěr

Ve Výtvarném projektu „Zahrada a vše co k ní patří“ se žáci seznámili kromě dalších výtvarných technik s grafickými postupy tisků z hloubky (papírorýt) a výšky (linoryt, tisk z koláže). Poznali tvorbu vybraných umělců jako například Veroniky Richterové, Jiřího Trnky, Fanga Lijuna, ale i ostatní Výtvarné náměty byly vybírány tak, aby co nejvíce vycházely z vazeb na Výtvarnou kulturu.

Já jako pedagog jsem měla jedinečnou možnost si vyzkoušet, jak vést hodinu, ve které je hlavní náplní grafika, kooperativní vyučování a společná práce, poznat všechna jejich specifika. Tyto získané bilance uplatním v budoucí pedagogické praxi, kdy dále budu se společnými tisky i kooperativním vyučováním pracovat.

V souladu s RVP si žáci prohlubovali své sociální, pracovní a komunikační kompetence, stanovovali si individuální i skupinové cíle, které realizovali. Učili se pracovat s obrazotvornými výtvarnými prvky, konkrétně v grafice s bodem, plochou, linií a jejich specifickým užitím v jednotlivých technikách tisku.

Mimo to si žáci utvářeli pozitivní vztah ke kulturním hodnotám a upevňovali si vlastní přirozené estetické cítění.

V rovině osobní jsme já i děti zapřemýšlely o možnostech a variabilitě Výtvarných námětů, které lze v „Zahradě“ najít. Během výuky jsme vedly rozhovory o fantazijních i reálných zážitcích spojených s danými tématy.

Práce na tomto Výtvarném projektu obohatila nás všechny. Na závěrečné výstavě, pořádané na konci školního roku v prostorách SZUŠ, potěšila rodiče, prarodiče, kamarády dětí, ale i učitele a žáky Hudebních oborů.

6.0 Použitá literatura

EIONOVÁ, D.: *Naše dítě – rozvoj tvořivosti.*

Fragment, 2002. ISBN neuvedeno

FULKOVÁ, M.: *Diskurs umění a vzdělávání.*

H&H, 2008. ISBN 978-80-7319-076-7

HAZUKOVÁ, H.: *Příprava učitele na rozhodování ve výtvarné výchově 1, 2.*

Praha 1995. ISBN neuvedeno

HAZUKOVÁ, H.; ŠAMŠULA, P.: *Didaktika výtvarné výchovy 1.*

Praha 2005. ISBN 80-7290-237-7

KREJČA, A.: *Techniky grafického umění.*

Praha: Artia. 1981. ISBN 37-008-81

KUCHAŘ, R.: *Kresba, malba, grafika pro lidové školy umění.*

Praha: SPN, 1968. ISBN neuvedeno

LASOTOVÁ, D.: *Metodika výuky Výtvarné výchovy.*

Synergie, Ostrava 2010. ISBN 978-80-7368-892-9

MALÝ, Z.: *Grafické techniky pro každého.*

CP Books, 1995. ISBN 80-251-0296-3

MARCO, J.: *O grafice.*

Praha: Mladá fronta, 1981, ISBN neuvedeno

MAZÁČOVÁ, N.: *Vybrané pedagogické inovace v současné škole.*

Praha 2008. ISBN 978-80-7290-373-3.

MRÁZ, B.: *Dějiny výtvarné kultury 2.*

Idea Servis, 2001. ISBN 80-85970-37-6

MRÁZ, B.: *Dějiny výtvarné kultury 3.*

Idea Servis, 2002. ISBN 80-85970-47-3

MRÁZ, B.: *Dějiny výtvarné kultury 4.*

Idea Servis, 2002. ISBN 80-85970-32-5

PIAGET, J.; INHELDOVÁ, B.: *Psychologie dítěte.*

SPN: Praha 1970. ISBN 80-7178-146-0

POLCAR, M.; ARBANOVÁ, L.: *Grafika – kultura a technika reprodukováného obrazu.* Praha 2005. ISBN neuvedeno

ROESELVÁ, V.: *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha: PedF UK, 2003, ISBN 80-7290-129-X

ROESELVÁ, V.; *Proudy ve výtvarné výchově*.

1. vyd. Praha: Sarah 1999. ISBN 80-902267-3-6.

ROESELVÁ, V.; *Řady a projekty ve výtvarné výchově*.

1. vyd. Praha: Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8.

SLAVÍK, J.; PASTOROVÁ, M.: *Kapitoly z výtvarné výchovy 1. (zkušenost, dialog, koncept)*. Pedagogická fakulta UK, 1993. ISBN nevedeno

SLAVÍK, J.: *Kapitoly z výtvarné výchovy 2.*

Pedagogická fakulta UK, 1993. ISBN nevedeno

SPIPKOVÁ, J.: *Obecná didaktika*.

Grada 2007. ISBN 978-80-247-1821-7

INTERNETOVÉ ODKAZY

www.galerieart.cz

www.galeriehavekka.cz

www.galerieplatinum.cz

www.galerierudolfinum.cz

www.grapheion.cz

www.ondrejmicchalek.cz

www.petrnikl.cz

www.rvp.cz

www.veronikarichterova.com

DALŠÍ ZDROJE

RVP ZUV. Výzkumný ústav pedagogický, Praha, 2010. ISBN: 978-80-87000-37-3

7.0 Kopie zadání DP

8.0 Přílohy

Příloha č. 1.: Ivan Špirk; Vyplněný dotazník; téma: „*Společná grafika*“.

Příloha č. 2.: Linda Arbanová; Vyplněný dotazník; téma: „*Společná grafika*“.

Příloha č. 3.: Jitka Barochová; Vyplněný dotazník; téma: „*Společná grafika*“.

Příloha č. 4.: Zdeňka Vašířová; Vyplněný dotazník; téma: „*Společná grafika*“.

Přílohy na CD

Příloha č. 5.: Autorský cyklus „*Brouci*“; linoryt; 6 grafických listů.

Příloha č. 6.: Autorský cyklus „*Zahrada-listy*“; tisk z koláže; 4 grafické listy.

Příloha č. 7.: Autorský cyklus „*Přírodní detail*“; monotyp; 15 grafických listů.

Příloha č. 1.: Ivan Špirk; Vyplněný dotazník; téma: „Společná grafika“

1) Jak často užíváte při práci metodu kooperativního vyučování?

Pravidelně v začátcích výuky grafiky, abych snížil a relativizoval význam autorského vkladu ve prospěch řemesla a zároveň plně předvedl potenciál společných tisků. Vedle výuky Grafiky na fakultě, při kurzech pro učitele ČŽV – od roku 1992 Diskurzivní dílny (kolem 45 víkendů) a od 1997 Grafika a škola (15 víkendů) a dalších.

2) Odkdy se metodou společného tisknutí zabýváte?

Od začátku 80tých let, kdy jsem princip společných prací objevil při výuce Vv na ZDŠ v Holešovicích. Od poloviny osmdesátých let se společné práce (zdaleka nejen grafiky) staly významnou součástí naší práce.

3) V čem vidíte její největší přínos pro výuku?

Daří se při ní velmi přirozeně poukázat na skutečnost existence velkého počtu paralelně existujících „správných řešení“. Děti jsou na vlastní oči pravidelně seznamovány se společným potenciálem tvůrčím, intelektuálním a výtvarným ostatních dětí, stejným, který je přirozenou součástí kvalitní umělecké tvorby profesionální. To, co nemůže samo dítě stvořit jako dílo, je kolektivu spolupracující třídy na odpovídající úrovni vzdělání naprosto k dispozici. Vzpomínám na běžný úkaz ostýchavých, ale cílených návštěv naší výtvarné učebny dětmi z 1. st. ZŠ, které o obřích realizacích slyšely, ale potřebovaly vidět, aby uvěřily...

4) Jaký význam mají jednotlivé aspekty práce dětí – práce na autorských matricích, jejich tisk a společná práce?

Práce na vlastní matrici přináší nároky a výstupem před společnými tisky je automaticky autorský tisk. Teprve odpovídající úroveň tisku „pouští“ dítě do procesu společné práce. Nevzpomínám, že by to byl někdy problém. Společná práce, vede z logiky věci plynoucích aspektů, obsahuje zároveň významný posun ve vnímání autorské úrovně u druhých – včetně do té doby přehlížených a nemilovaných. Připomínám tedy socializační aspekty společné grafiky, resp. práce.

5) Dělaží děti na společné matrici, nebo mají Vaši žáci každý svou?

Každý svou. Společný tisk je dostačující a sebrat dětem poslední autorský vklad je velmi demotivující.

6) Jakým způsobem řídíte spolupráci žáků ve skupinách?

Při kvalitní práci učitele a sehranosti týmů, není jiné úlohy učitele, než správně odhadnout možnosti dětí, při zachování nároků na práci jednotlivců i výsledný produkt, a povinnost přesně odhadnout časovou dotaci na práci, aby nejen

nedocházelo k časovému útlaku dětí, ale aby zcela pravidelně zůstal čas na užítí radosti z tvorby a společného zhodnocení výsledného díla.

7) Jakým způsobem ovlivňujete roli lídrů ve skupinách?

Lídrovské pozice, chápeme-li je jako mocenské, společná práce oslabuje. Nemá-li výkon pravidelně kvalitní, pozice se rozpouští a mizí. Být lídrem výtvarným je spíše zavazující a nevzpomínám si, že by byla spojena s mocí. Být inspirátorem vyžaduje soustředění a investice...

8) Jakým způsobem vybíráte grafické techniky ve vztahu k obsahu hodiny, či projektu?

Důležitá součást učitelské práce, jde o významný projev kompetence, ke které nelze přijít lacině. Buď učitel rozumí tématům, která dětem nabízí a následně společně zkoumá, nebo ne. Jde o schopnost orientovat se ve stavu současné i minulé (především Modernistické) umělecké scény a tvořivě tyto zkušenosti propojit se skutečností tématu. Někdy až fyzická podstata tématu, jeho vizuální charakter, nabídne kvalitní řešení. Například skutečná, či virtuální návštěva Technického muzea kvůli lokomotivám, vagónům, má v sobě jistě i malířský potenciál (do malby lze rýt, kreslit...), ale rozhodneme-li se pro grafiku, suchá jehla – papírořyt, především s menšími dětmi, jistě pokryje linie lokomotiv a vagónů lépe, než tisk z koláže, nebo technicky komplikovaný linoryt. Stejně bude platit pro společné studium brouků a života v trávě zblízka.

9) Vytváříte samostatné grafické projekty nebo je grafické řešení jen součástí projektů?

Obojí má svůj smysl a jen zkušenost učitele a jeho smysl pro rozmanitost řešení vede ke správnému výběru. Téma určuje obhajitelnost výběru řešení i dramaturgické kompozice celého projektu.

10) Jakou časovou dotaci při projektech potřebujete nejčastěji?

Dvuhodinová zcela postačuje – za týden, či čtrnáct dní lze při dobře pointovaných jednotlivých lekcích plynule navázat. Za pointy mám ukončenost všech samostatných vyučovacích částí – tedy žádné „nevadí, doděláme příště“... Stát se to může, ale zvyk dětí na takový přístup učitele je demoralizující. Ať se takoví učitelé nediví, že děti práce nebaví. Akt bez efektu.

11) Jaký výsledek hodiny považujete za kvalitní?

Takový, ve kterém děti odkryjí své dosud skryté tvůrčí a intelektuální potenciality, takový, který dětem přinese porozumění pro nějaký významný aspekt života, nechce se mi říci poučení – spíše radost z poznání, které před hodinou nebylo a takový, který má svoji adekvátní (učitelem očekávanou, či případně překonanou) výtvarnou úroveň. „Neškodí“, když si děti v hodinách zvyknou na pravidelný úspěch - individuální i společný.

12) Jakou roli při hodnocení mají žáci?

Partnerskou a zcela kompetentní. Kompetentnost výpovědí dětí se zkušenostmi samozřejmě prohlubuje, ale neznamena to, že je nějaký začátek, bod nula, kdy s dětmi o práci nelze hovořit. To velmi předsudečné a nekompetentní. Má-li učitel takový názor, nejspíš by nestálo za mnoho slyšet jeho „správný“ postoj. Lekce v každém případě dopadne tak, jak ji sám vymyslí a dětem každý učitel připraví. Hodnověrný komentář učitele je zhodnocením autorského vkladu dětí. Děti pak mají za úkol všimnout si a časem rozumět vlastnímu výběru nejlepších prací spolužáků.

Příloha č. 2.: Linda Arbanová; Vyplněný dotazník; téma: „Společná grafika“

1) Jak často užíváte při práci metodu kooperativního vyučování?

V podstatě v každém kurzu, který na fakultě vedu a věnuje se grafice, děláme aspoň jednou za semestr nějakou společnou práci. Jak často se nedá říct, protože ty kurzy učím poměrně nepravidelně, někdy dva za semestr, někdy jeden, někdy žádný, někdy ty společné tisky zařazuji i do kurzů, které nejsou věnovány primárně grafice (jde například o různé výtvarné kurzy pro dálkové studium apod.)

2) Odkdy se metodou společného tisknutí zabýváte?

Společné tisky dělám od doby, kdy jsem se poprvé účastnila jako asistentka víkendových kurzů grafiky, které vede Doc. I. Špírk na KVV. Ale kdy to přesně bylo, to už si nepamatuji. Byla jsem ještě sama studentkou a pomáhala jsem mu v těchto seminářích. Od té doby tuto metodu sama používám ve výuce.

3) V čem vidíte její největší přínos pro výuku?

Aplikovatelnost na pozdější výuku ve škole, možnost větších variací motivů, propojování, hledání nových možností tisku, větší formáty apod.

4) Jaký význam mají jednotlivé aspekty práce dětí/studentů – práce na autorských matricích, jejich tisk a společná práce?

V rámci výuky na katedře VV mají všechny stejný význam.

5) Dělají děti/studenti na společné matici, nebo mají Vaši žáci každý svou?

Většinou každý svou.

6) Jakým způsobem řídíte spolupráci žáků/studentů ve skupinách?

Moc ji neřídím, koriguji správný postup práce a vysvětluji možnosti a variace techniky ve vztahu k tématu i možnosti společného výsledku, navrhuji možné řešení společného tisku, ale pak už to nechávám na nich.

7) Jakým způsobem ovlivňujete roli lídrů ve skupinách?

V rámci grafických kurzů u nás na katedře roli lídrů ve skupině neřeším, nevnímám.

8) Jakým způsobem vybíráte grafické techniky ve vztahu k obsahu hodiny, či projektu?

U mně je to jednoduché, vybírám většinou takové techniky, o kterých si myslím, že je budoucí učitel nejvíce využije ve své výuce, které by měl znát a ovládat, a které se dobře dělají s dětmi.

9) Vytváříte samostatné grafické projekty nebo je grafické řešení jen součástí projektů?

Většinou jsou to samostatná cvičení vztahující se k jednotlivým technikám, záleží to i na typu výuky, některé skupiny mám třeba jen na šest hodin za semestr. Pokud je to dlouhodobější výuka, snažím se někdy jednotlivé kroky logicky provázat variovaným tématem.

10) Jakou časovou dotaci při projektech potřebujete nejčastěji?

Minimálně čtyři hodiny na jednu lekci obsahující práci na matici i společný tisk.

11) Jaký výsledek hodiny považujete za kvalitní?

Pokud se studentům podařilo vystihnout charakter konkrétní techniky převedením do odpovídající formy matrice a způsobu jejího otištění, pokud pochopili možnosti techniky i její omezení, pokud se jim podařilo najít různé varianty použití techniky a varianty jejího otištění.

12) Jakou roli při hodnocení mají žáci/studenti?

Společné hodnocení a sebereflexe je přirozenou součástí výuky budoucích učitelů na PedF.

Příloha č. 3.: Jitka Barochová; Vyplněný dotazník; téma: „Společná grafika“

1) Jak často užíváte při práci metodu kooperativního vyučování?

Kdykoliv se to hodí. Když je zapotřebí vytvořit skupinu objektů (třída spolužáků, stádo zvířat, zahrada, les, rostlinstvo, město apod. – pro jednoho žáka by to bylo zbytečně zdlouhavé a náročné, může se více věnovat své jednotlivosti, spojit se s kamarádem...). Nebo spojením, přetiskem více prací mohou vzniknout zajímavé struktury, tvary...

2) Odkdy se metodou společného tisknutí zabýváte?

Pravděpodobně od roku 2002 v projektu Malá mořská víla. Nejednalo se o grafické matrice, ale rám se sítím a papírové šablony. Každý žák si vystříhl svou siluetu víly, umístil ji do formátu a celá skupina sítotiskem vytvořila

„tanec víl“. Na závěr jsme udělali soutisk – čtyřikrát „dokola“ natištěný obdélníkový formát vytvořil vodní vír i s postavami.

3) V čem vidíte její největší přínos pro výuku?

Umožňuje to vytvořit rozměrnější nebo náročnější úkol poměrně hravou formou, zažít překvapení, prožít radost s kamarády. Důležitá je možnost i nutnost spolupracovat – prosadit se či podřídit ve jménu zdaru celé práce, přijmout nápad druhého, nést zodpovědnost za dobře odvedenou vlastní část díla.

4) Jaký význam mají jednotlivé aspekty práce dětí – práce na autorských maticích, jejich tisk a společná práce?

Všechny jsou pro mě na téže významové úrovni. Někdy je nejzajímavější společná práce, někdy jsou jednotlivosti zajímavé samy o sobě (ty mají tu výhodu, že si je děti mohou hned po uschnutí odnést domů), a bez dobře vytvořené matrice by kvalitní tisky nevznikly.

5) Dělají děti/ studenti na společné matici, nebo mají Vaši žáci každý svou?

Využíváme obě možnosti, ale většinou mají každý svou matici.

6) Jakým způsobem řídíte spolupráci žáků ve skupinách?

Podle věku, schopností a vlastností dětí. Vedu žáky k tomu, aby si pomáhali, měli svoji roli ve skupině. Vedu je příkladem, slovně, pracuji s nimi. Dohlížím na technologii tisku, na postup a čistotu práce, tak aby děti došly ke zdárnému výsledku.

7) Jakým způsobem ovlivňujete roli lídrů ve skupinách?

Skupinky pracují v tomto směru samostatně, pokud je někdo přirozeně lídrem a neovlivňuje ostatní negativním způsobem, nezasahuji. V celé skupině bývá maximálně 15 žáků a tak není problém s organizací práce.

8) Jakým způsobem vybíráte grafické techniky ve vztahu k obsahu hodiny, či projektu?

Grafické techniky volím s ohledem k námětu.

9) Vytváříte samostatné grafické projekty nebo je grafické řešení jen součástí projektů?

Většinou je součástí projektů.

10) Jakou časovou dotaci při projektech potřebujete nejčastěji?

Podle věku a schopností dětí, podle velikosti matrice, náročnosti zpracování... Odhadem v průměru 9 hodin (Když děti chybí, vracíme se k tisku a doba dokončení je delší. Snažím se, aby práci dokončili všichni a mohli se do společného díla zapojit.)

11) Jaký výsledek hodiny považujete za kvalitní?

Pokud žáky činnost zaujme, baví je, tisk je přiměřeně kvalitní, žáci vidí výsledky své práce – dokončí dílo nebo jeho část.

12) Jakou roli při hodnocení mají žáci?

Na závěr hodiny vyložíme práce vedle sebe, společně prohlédneme výsledek a každý z žáků má postupně možnost říci svůj názor, své hodnocení prací, které ho zaujaly. Následuje moje hodnocení, snažím se v každé práci najít a ocenit zajímavý přístup konkrétního tvůrce, i kdyby celek nebyl úplně povedený, citlivě upozornit na chyby. K tomu vedu i své žáky.

Příloha č. 4.: Zdeňka Vašířová; Vyplněný dotazník; téma: „Společná grafika“

1) Jak často užíváte při práci metodu kooperativního vyučování?

Používám ji poměrně pravidelně a ráda, protože šikovná kompozice většinou prospěje tam, kde některé jednotlivosti by samy vyniknout nemohly, ale celek se jimi pěkně doplní. Ovšem je nutné mít na mysli i to, že děti si chtějí pracovat jen na svém dílku a jen podle svého, a to si i odnést domů, což u některých prací lze jen obtížně.

2) Odkdy se metodou společného tisknutí zabýváte?

Více asi posledních 5- 8 let, u ostatní práce s dětmi, nejen ve VV, odvědy.

3) V čem vidíte její největší přínos pro výuku?

Často zajímavá řešení a pohledy na zadaný úkol, tvůrčí atmosféra. Nutnost domluvy, tolerance, přijetí jiného názoru, obohacení svého náhledu o zkušenost, vědomosti ostatních ve skupině, prostě vše, co je nutné pro další život v „lidské smečce“.

4) Jaký význam mají jednotlivé aspekty práce dětí – práce na autorských matricích, jejich tisk a společná práce?

Odpověď už je u předchozího bodu, navíc každý plní ve skupině určitý úkol, přijímá aktivní roli, slabší či pomalejší žáci se mají možnost něco přiučit od těch pohotovějších, vzájemně se doplňují, hodnotí, povzbuzují a kontrolují.

5) Dělalí děti/ studenti na společné matrici, nebo mají Vaši žáci každý svou?

Většinou mají svou.

6) Jakým způsobem řídíte spolupráci žáků ve skupinách?

Někdy je důležité popřemýšlet, jak skupinu poskládat, zda dle vzájemných sympatií a kamarádství, někdy podle zájmů nebo tak, aby „tahouni“ pomohli svým pomalejším spolužákům.

7) Jakým způsobem ovlivňujete roli lídrů ve skupinách?

Podle toho, co očekávám – někdy se snažím prosadit do vedoucí role děti, kteří potřebují posílit postavení ve skupině, ty více introvertní, často si vytváří děti skupinky samy s přirozenými vůdci.

8) Jakým způsobem vybíráte grafické techniky ve vztahu k obsahu hodiny, či projektu?

Podle citu, co vyhodnotím za nejvhodnější, beru v potaz věk, zkušenosti dětí a také, vzhledem k tomu, že s kolegyní učíme stejné skupiny, vybírám tak, abychom se zbytečně nekřížily.

9) Vytváříte samostatné grafické projekty nebo je grafické řešení jen součástí projektů?

Jediný grafikami prošpikovaný projekt byl ten, který vycházel z Grafiky a školy pana Špirka. Jinak se snažím o větší variabilitu. Grafiku zařazuji poměrně často, taky ráda učím keramiku.

10) Jakou časovou dotaci při projektech potřebujete nejčastěji?

Projekt nám často zabere skoro celý školní rok, když pomineme období, kdy se zabýváme i jinými úlohami kolem vánoc, kraj. kursů. Někdy déle, když jsme měli pocit, že jsme vše ještě nevyčerpali. Někdy několikaměsíční.

11) Jaký výsledek hodiny považujete za kvalitní?

Když jsme v zadané práci všichni našli uspokojení, já jako učitel i děti – žáci.

12) Jakou roli při hodnocení mají žáci?

Určitě velkou, jejich vzájemné hodnocení v homogenní skupině má jinou váhu než hodnocení učitelem a je pro děti v jejich sociální skupině důležité.

9.0 Bibliografické údaje

Jméno autora: Bc. Tereza Kejhová

Obor: Návazné magisterské dvouoborové studium,
Pedagogika – Výtvarná výchova

Forma studia: Prezenční

Název práce: „*Společná grafika*“

Rok: 2012

Počet stran bez příloh: 115

Celkový počet stran: 123

Počet titulů literatury a pramenů: 32

Vedoucí práce: doc. ak. mal. Ivan Špirk